

BOZÜYÜK'TE TARİHİ TÜRK EVLERİNİN CEPHE ÖRNEKLERİ

Can ERPEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Şerife CENGİZ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

OCAK 2008

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

BOZÜYÜK'TE TARİHİ TÜRK EVLERİNİN CEPHE ÖRNEKLERİ

Can ERPEK

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2007

Danışman: Prof. Dr Şerife CENGİZ

Bozüyük Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda, Bilecik ilinin merkez dahil sekiz ilçesinin en büyüğüdür.

XVI. yy da Kanuni döneminde ön plana çıkmaya başlayan Bozüyük, Anadolu Beylerbeyi Kasım Paşa'nın yaptırdığı külliye'nin ardından büyük bir gelişim göstermiştir. Gelişimini günümüze kadar sürdüren ilçe İstanbul-Eskişehir-Ankara ve Ankara-Bursa karayolları ile demiryollarının kavşak noktasında bulunmaktadır.

Bozüyük merkezinde yer alan geleneksel evler bir ev dışında iki katlı evlerdir. Hımış tekniğiyle yapılan evlerde ahşap, kerpiç, taş ve tuğla malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan Bozüyük'teki tarihi Türk Evlerinin sayısı günümüzde oldukça azalmıştır. Ayakta kalmış olan evlerinde bir çoğu da kullanılmadığı için harap durumdadır.

Çalışma kapsamında Bozüyük'ün tarihçesi, tarihi Türk Evinin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiş, Bozüyük evlerinin cepheleri incelenerek, cephelere yönelik olarak oluşturulan tipoloji çerçevesinde evler değerlendirilmiştir. Evlerin inşasında kullanılan malzeme ve teknikler ile cephe elemanları hakkında da bilgi verilmiştir. Evler tek tek fotoğraflanmış ve cephe çizimleri yapılmıştır.

ABSTRACT**THE FRONTAGE PATTERNS OF HISTORICAL
TURKISH HOUSES IN BOZUYUK****Can ERPEK****Department of Art History****Anadolu University, Institute of Social Sciences, September 2007****Advisor: Prof. Dr. Şerife CENGİZ**

Bozuyuk is located in southeast part of Marmara Region in Turkey. It is the biggest of 8 counties in Bilecik city.

Bozuyuk has started to become more important during Kanuni Sultan Suleyman's epoch in 17th century and considerably developed after a kulliye is built in the city during the epoch of Kasim Pasha, the Grand Seignior of Anatolia. The county is located in the intersection of the highways and railways of Istanbul – Eskisehir – Ankara and Ankara – Bursa.

The traditional houses in the center of Bozuyuk are usually two-story houses. Timber, adobe, stone and brick are used to build the houses which are made using beam filling technique. The subject of my thesis is the historical Turkish houses in Bozuyuk whose number has decreased fairly in the last decades. Most of the houses have been collapsed and the ones which did not collapse went to wrack and ruin since they are not used anymore.

In this thesis, general information about the history of Bozuyuk and the features of historical Turkish houses are given. Moreover, the frontages of the historical houses are examined deeply and the houses are classified according to the typology created considering the frontage of the houses. The photos of the houses and frontage drawings are included to the study, as well.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Can ERPEK'in "**Bozüyük**'te **Tarihi Türk Evlerinin Cephe Örnekleri**", başlıklı tezi **18 Ocak 2008** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Sanat Tarihi** Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Şerife CENGİZ
Üye : Doç.Dr.Erol ALTINSAPAN
Üye : Yard.Doç.Dr.Ayla EFE

Prof.Dr.Şerife AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Türk evi Türk mimari geleneği içerisinde yüksek bir değere sahiptir. Türkler'in geleneklerinin ve inancının fiziksel biçimlenmesiyle oluşan bu sivil mimari örnekleri son yıllar içerisinde büyük bir tahribata uğramıştır. Bozüyük'te bu yıkımdan büyük oranda etkilenmiştir. Ayakta kalan yapılarda bakımsızlıktan son derece kötü bir haldedir. Yapılacak çalışmalarla bu evlerin yaşatılması kültürün gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemlidir.

Çalışmanın hazırlanmasında bana her türlü yardımı sağlayan, çalışmama ışık tutan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Şerife Cengiz'e, her zaman bana destek olan aileme, her konudaki yardımlarından dolayı kuzenim Haluk Yayman'a, çalışmamdaki çizimleri yapan değerli Semih Şirin ve Nuri Şen'e, Bozüyük'te karşılaştığım sorunların çözümünde ve evlerin bulunmasında bana yardımcı olan değerli Hakan Karuk'a ve Sayın Nadir Mumcu'ya, Sayın Kurulay Yılmaz'a, Bozüyük Belediyesi'ne ve Bozüyük sakinlerine teşekkür ederim.

Can Erpek

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BOZÜYÜK

1.BOZÜYÜK'ÜN COĞRAFİ KONUMU.....	2
2.BOZÜYÜK TARİHİ.....	2
3.KONUNUN SINIRI.....	12
4.KAYNAKLAR VE YÖNTEM.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

BOZÜYÜK'TE TARİHİ TÜRK KENT DOKUSUNUN GELİŞİMİ

1.TÜRK EVİNİN KENT DOKUSU İÇİNDEKİ KONUMU.....	17
2.BOZÜYÜK EVLERİ.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOZÜYÜK EVLERİNDE CEPHE DÜZENİ

Sayfa

1.CEPHE DÜZENİNİ OLUŞTURAN ELEMANLAR.....	31
1.1. KAPILAR.....	31
1.2. PENCERELER.....	32
1.3. ÇIKMALAR.....	33
1.3.1. Çıkmasız Cepheler.....	33
1.3.1.1. Klasik Cepheler.....	33
1.3.1.2. Ortası Balkonlu Cepheler.....	33
1.3.1.3. Girişi Daha İçeride tutulan Cepheler.....	33
1.3.1.4. Orta Kısım Daha İçeride Pedimentli ve Profilli Cepheler.....	34
1.3.2. Çıkmalı Cepheler.....	34
1.3.2.1. Tek Çıkmalı Cepheler.....	34
1.3.2.2. Çıkmanın Cephe Boyunca Yeraldığı Cepheler.....	34
1.3.2.3. Testere Dişli Çıkmalı Cepheler.....	35
1.3.2.4. Çift Çıkmalı Cepheler.....	35
1.3.2.5. Üç Çıkmalı cepheler.....	35
1.3.3. Kagir Ev Cepheleri.....	35
1.3.4. Çıkma Altı Elemanlarına Göre.....	36
1.3.4.1. Konsol Çıkmalar.....	37
1.3.4.2. Konsol Kirişli Çıkmalar.....	37
1.3.4.3. Çeşitli Tipleri Birleştiren Çıkmalar.....	37
1.3.4.4. Kolonlar Üzerine Çıkmalar.....	37
1.3.4.5. Bağdadi İle Profillendirilmiş Ahşap Çıkmalar.....	38

Sayfa

1.4 ÇATI VE SAÇAKLAR.....	38
1.5. KÖŞE DİKMELERİ.....	38
1.6. ÇEŞMELER.....	39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**MALZEME VE DUVAR TEKNİKLERİ**

1. MALZEME VE DUVAR TEKNİKLERİ.....	40
--	-----------

BEŞİNCİ BÖLÜM**BOZÜYÜK EVLERİNDE SÜSLEMELER**

1. AHŞAP SÜSLEMELER.....	42
2. MADENİ SÜSLEMELER.....	44
3. AHŞAP ÜZERİNE ALÇI SIVA ve BOYA İLE YAPILAN SÜSLEMELER.....	44

ALTINCI BÖLÜM**KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME**

1. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME.....	47
---	-----------

Sayfa

SONUÇ.....	50
EKLER.....	52
KAYNAKÇA.....	103

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

ŞEKİL 1: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 15.....	53
ŞEKİL 2: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No:12.....	54
ŞEKİL 3: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ağalar Sok No: 40.....	55
ŞEKİL 4: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45.....	56
ŞEKİL 5: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 43.....	57
ŞEKİL 6: Bozüyük- Yeni Mah. Mektep Cad. No: 5.....	58
ŞEKİL 7: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Keşşaf Sok. No: 5.....	59
ŞEKİL 8: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ömerağa Çıkmazı No: 5.....	60
ŞEKİL 9: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 13.....	61
ŞEKİL 10: Bozüyük- Yeni Mah. Şevket Usta Sok. No: 24.....	62
ŞEKİL 11: Bozüyük-Kasımpaşa Mah. Aşçılar Sok. No: 23.....	63
ŞEKİL 12: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 21.....	64
ŞEKİL 13: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 33.....	65
ŞEKİL 14: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12.....	66
ŞEKİL 15: Çolak İbrahim Köşkü.....	67
ŞEKİL 16: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2.....	68

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa

Resim 1: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No:12.....	69
Resim 2: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45.....	70
Resim 3: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 43.....	71
Resim 4: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2.....	72
Resim 5: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ömerağa Çıkmazı No: 5.....	73
Resim 6: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 15.....	74
Resim 7: Kasımpaşa Mah. Celiloğlu Sok. No:4.....	75
Resim 8: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No:12.....	76
Resim 9: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ağalar Sok No: 40.....	76
Resim 10: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45.....	77
Resim 11: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 43.....	78
Resim 12: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Gazi Dervişler Sok. No:6.....	79
Resim 13: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No: 2.....	79
Resim 14: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Gazi Dervişler Sok. No:12.....	80
Resim 15: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 29.....	80
Resim 16: Bozüyük- Yeni Mah. Süleyman Bey Cad. No: 31.....	81
Resim 17: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çakır Çavuş Sok. No:3.....	81
Resim 18: Kasımpaşa Mah. Celiloğlu Sok. No: 7.....	82
Resim 19: Bozüyük- Yeni Mah. Mektep Cad. No: 5.....	83
Resim 20: Kasımpaşa Mah. Ayaz Sok. No: 7.....	83
Resim 21: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Keşşaf Sok. No: 5.....	84
Resim 22: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 6.....	84
Resim 23: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Balçılar Sok. No: 2.....	85
Resim 24: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 19.....	85
Resim 25: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 13.....	86
Resim 26: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Eminağa Cad. No: 6.....	86
Resim 27: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 36.....	87
Resim 28: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ömerağa Çıkmazı No: 5.....	88

Sayfa

Resim 29: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 13.....	89
Resim 30: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. No: 21.....	89
Resim 31: Bozüyük- Yeni Mah. Şevket Usta Sok. No: 24.....	90
Resim 32: Bozüyük-Kasımpaşa Mah. Aşçılar Sok. No: 23.....	90
Resim 33: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 21.....	91
Resim 34: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 33.....	91
Resim 35: Bozüyük- Çarşı Mah. Kaşif Hoca Sok. No:7.....	92
Resim 36: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Dr. İsmet Bey Cad. No: 15.....	92
Resim 37: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 15.....	93
Resim 38: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12.....	93
Resim 39: Kasımpaşa Mah. Ayaz Sok No:15.....	94
Resim 40: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 34.....	95
Resim 41: Bozüyük-Kasımpaşa Mah. Aşçılar Sok. No: 34.....	95
Resim 42: Çolak İbrahim Köşkü.....	96
Resim 43: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Zübeyde Hanım Cad. No: 2.....	96
Resim 44: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2.....	97
Resim 45: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 43.....	97
Resim 46: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2.....	98
Resim 47: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12.....	98
Resim 48: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12.....	99
Resim 49: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 21.....	100
Resim 50: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45.....	100
Resim 51: Bozüyük Kereste Fabrikası.....	101
Resim 52: Bozüyük Kereste Fabrikası.....	101
Resim 53: Bozüyük Kereste Fabrikası.....	102
Resim 54: Bozüyük Genel Görünüş.....	102

GİRİŞ

“Bozüyük’teki Tarihi Türk Evleri’nin Cephe Örnekleri” araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Türk kültür tarihi açısından tarihi Türk Evleri önemli bir yere sahiptir. Bu evlerin korunması kültürün geleceğe aktarılması açısından önem taşımaktadır.

Tezimin hazırlanmasında Şerife Özüdoğru’nun “Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar Evlerinin Cephe Örnekleri” kitabı, Başak Acar İpekoğlu’nun “Eskişehir-Tarihi Sit Alanı Paşa, Orta, Akcamii Mahalleleri Koruma ve Geliştirme Planı Tespit Çalışmalarının Yöntem ve Sonuçları” makalesi, Sedat Hakkı Eldem’in “Türk Evi Osmanlı Dönemi”, Doğan Kuban’ın “Türk “Hayat” lı Evi”, Metin Sözen’in “Türklerde Ev Kültürü” kitapları bu çalışmaya ışık tutmuştur.

Tezimde Türk Evi genel özellikleriyle anlatılmış, Bozüyük’teki tarihi evler konumları dikkate alınarak incelenmiş, cepheleri belli bir tipoloji altında sınıflandırılarak fotoğrafları çekilmiş ve cephe çizimleri yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOZÜYÜK

1. Bozüyük'ün Coğrafi Konumu

Bozüyük Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda, Bilecik ilinin merkez dahil sekiz ilçesinin en büyüğüdür.¹ Kuzeyinde Pazaryeri, Bilecik merkez ve Söğüt ilçeleri, doğuda Söğüt, Eskişehir ili, güneyde Kütahya ili, batıda Bursa ve Kütahya ili ile sınırlanmıştır.² Denizden yüksekliği 740 m. olan Bozüyük ikinci derece deprem kuşağında bulunmaktadır.

İlçe İstanbul-Eskişehir-Ankara ve Ankara-Bursa karayolları ile demiryollarının kavşak noktasında bulunmaktadır.³

2. Bozüyük Tarihi

Bozüyük hakkında prehistorya ve antik çağa ilişkin elde yeterli tarihi bilgi bulunmamaktadır. Bozüyük'ün erken dönemdeki adı hakkında bilgi, Bağdat Demiryolu'nun yapımı sırasında gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar esnasında bulunan bir mezar taşı üzerindeki yazının okunması sonucunda bulunmuştur.Bozüyük tarihte Lamunia adıyla anılmıştır.

J. Lefort, Pithekas adını, Kimnanos ve E. Zachariadou'ya dayanarak Bozüyük'ün eski adı olduğunu öne sürmektedir. Bozüyük adını ise ilçenin

¹ Kurulay Yılmaz, **Geçmişten Günümüze Bozüyük** (Bozüyük: Mert Basın Yayın, 2004), s.19.

² Güngör Şahin ve Hüseyin Delil, **Bozüyük Tarihi** (Yayınlanmamış Kitap), s.3.

³ Şerife Özudoğru ve Ayşegül Ünügür, **Bozüyük Kasımpaşa Camii** (Eskişehir: Sakarya Gazetecilik ve Matbaacılık Tic. A.Ş.,1997), s.1.

kuzeybatısında bulunan, görünüşü höyüğe benzediği için rengi de dikkate alınarak halk tarafından Boz-Höyük diye isimlendirilen doğal tepeden geldiği görüşü çok yaygındır.⁴ Bunun dışında 1889 yılında İzmit-Ankara demiryolunun inşaaı sırasında ortadan kaldırılan höyükten ilçenin adının türediğine dair görüşler de bulunmaktadır.

Bozüyük'ün diğer bir adı, örneğin MAD 27 Sultanönü vakıf defterinde “Nefsi Kara Dona Namı Diğer Bozüyük” olarak anılmaktadır. Kuyud-ı Kadime arşivindeki 541 numaralı Sultanönü evkaf defterinde ise “nefs-i Boz-öyük nam-ı diğer Kara Dona dahi derler.”⁵ şeklinde geçmektedir.

Hititler'in M.Ö 1200 yılında yıkılması üzerine Friglerin egemenliği altına giren bu bölgeyi sırasıyla M.Ö. 553'te Lidyalıların M.Ö. 546'da Perslerin ve M.Ö 334 yılında Büyük İskender'in egemenliğinde kalmıştır.M.Ö. I. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun ve bu imparatorluğun 395 yılında parçalanmasıyla da Doğu Roma (Bizans) yönetiminde kalmıştır.⁶ Bizans ordularının askeri yolları üzerinde olması nedeniyle, ayrıca Arap ordularının İstanbul'u fethetmek için ilerleyişı sırasında uğrak yeri olmuştur.⁷

M.S. 7. yüzyılda Bilecik, Söğüt ve Bozüyük Araplar tarafından işgal edildi.Araplar'ın İstanbul önlerinde Bizanslılara yenilmesiyle bölge yeniden Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk kurucularından olan Tuğrul ve Çağrı Beyler'in akrabaları olan Kutalmışoğlu Süleyman Bey 1075'te başkenti İznik olmak üzere Anadolu Selçuklu Devletini kurdu.

1097 yılında I. Kılıç Arslan zamanında İznik Haçlılar tarafından işgal edildi.Kılıç Arslan yanında bulunan Türkmen kuvvetleri ile Orta Anadolu'ya çekildi.Kılıç Arslan, 30 Haziran 1097'de Haçlıların yolunu kesmek için Danişmend

⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 29.

⁵ Şahin ve Delil, **a.g.e.**, s.15.

⁶ Özüdoğru ve Ünüğü, **a.g.e.**, s.1-2.

⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s.31.

Gazi ve Emir Hasan ile birlikte Eskişehir Ovası'na çıkan vadiyi kesmek üzere bir tepe üzerine karargahını kurdu. Bu tepe daha sonra "Sultan Öyüğü" adını aldı.⁸

İç Anadolu'ya çekilen Kılıç Arslan yeniden güçlenmek üzere çalışmalar yaptı. 1110 yılında Konya Selçukluların başkenti oldu. 1147 tarihinde Sultan Mesut Devrinde II. Haçlı Seferi başlamıştır. Dorylaion yakınında Sultan Mesut'un başında bulunduğu Selçuklu Ordusu Haçlıları büyük bir bozguna uğratmıştır. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Haçlı tehlikesine karşı Selçuklu İmparatoru Kılıç Arslan II ile sulh anlaşması yapmıştır. Fakat imparator Sakarya'dan Fırat'a kadar olan bölgeyi egemenliği altında tutan Selçuklu Sultanlığının gücünü kırmak niyetindedir.⁹

Manuel 1176'da Myriokephalon'da Bizans ordusu Selçuklular tarafından yenilgiye uğratılır. 1197'de İznik'ten yola çıkan Bizans kuvveti, Türkmenlerin Sarısu Çayının daha kuzeyine çıkmaması için Pitheikos (büyük bir olasılıkla Bozüyük) köprübaşını tutmuştur. XII. yüzyılın sonunda Dorylaion'dan daha batıda olan Cotyaion'un da artık Türk egemenliği altında olduğu kesindir.

XII. yüzyılda Sultan Öyüğü ve Kütahya arasındaki dağlarda Türkmenlerin sayısı 300.000 çadırı bulmuştu. 1243 yılında Köseadağ Savaşında Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev'in İlhanlılara yenilmesiyle Moğolların Anadolu istilası başlamış olur ve bu olay Anadolu Selçuklu Devleti'nin de çökmesinin başlangıcını teşkil eder. Moğollarla beraber gelen Orta Asya kökenli büyük kitleler Anadolu'nun pek çok yöresine yerleştirilmiştir. Bunlardan Turgutlar en yoğun olarak Ankara-Eskişehir-Akşehir üçgeni içine yerleştirilirken, Çavdarlar Ankara-Eskişehir-Kütahya yöresinde iskan edilmişlerdir.¹⁰ XII. yüzyılın ikinci yarısında bu bölge önce Cacaoğulları'nın, yüzyılın sonlarında Germinyanoğulları'nın nüfusu altına girmiştir. Aynı yıllarda Osmanlıların bu bölgede yerleştikleri bilinmektedir.

⁸ Özüdoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.2.

⁹ Özüdoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s. 2-3.

¹⁰ Özüdoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s. 3.

Kayı boyundan olan Osmanoğulları XIII. yüzyılın ikinci yarısında Ertuğrul Bey'le birlikte 400 çadır olarak Söğüt ve Domaniç bölgesine yerleşmişlerdir.¹¹ Ertuğrul Gazi Söğüt'e yerleştikten sonra Rumlar'a ve Aktav Tatarları'na karşı Selçuklu Sultanı'nın yanında savaştı ve Ertuğrul Gazi düşmanları yendi. Bu savaş Bozüyük ile Pazaryeri arasında Karasu boyunda Ermeni Derbendi denen yerde olmuştur. Ertuğrul'un zafer haberini Selçuklu Sultanı Bozüyük'te aldı. Günün ve zaferin anısına Ertuğrul Beye Bilecik ve Karacahisar arasındaki Saraycık'ı kışlak ve Domaniç'i de yazlık olarak bağışladı. Ertuğrul Gazi 1281 yılında vefat etti.¹²

Ertuğrul Gazi'nin ölümünden sonra Kayıların başına Osman Bey geçti. Osman Bey 1286 yılında İnegöl yakınındaki Hisarcık kalesini Bizanslılardan zaptetti. 1287 yılında İnegöl Tekfuru'nu Domaniç yakınındaki İkizce'de yenilgiye uğrattı. Osman Bey ve silah arkadaşlarının Bizans Tekfurları ile olan savaşlarını izleyen Selçuklu Sultanı III. Alaaddin Keykubat büyük bir ordu ile Karacahisar önlerine geldi. Osman Bey'in kuvvetleriyle birleşerek Bizans elindeki bu kaleyi kuşattı.¹³ 1291'de Karacahisar'ı alan Osman Bey'in Selçuklu Sultanı tarafından "Uç Beyliği" onaylandı. 1308 yılında kendi adına hutbe okundu. Bu bağımsızlığını ilan ettiğinin en belirgin işaretiydi.¹⁴ Osman Bey'in 1291 yılında Karacahisar'ı almasından sonra uç beyliğine yükseltilmesi ile naiplere bağlı toprakların da Osmanlıların eline geçtiğini gösterir.¹⁵

Orhan Bey (1324-1361) döneminde Sultan-Öyüğü, İnönü yöresinin 1361 yılına kadar önce Germiyanlıların topraklarına daha sonra da Karamanoğulları'nın eline geçmiştir. Sultan I. Murad Devrinde (1361-1389) Sultanönü Karamanoğulları'nın elinden alınmıştır (1363).

Çelebi Sultan Mehmet (1413-1421) Devrinde 1415 tarihinden itibaren Sultanönü Osmanlı Devleti sınırları içerisinde savaştan uzak güvenli bir Sancak olarak kalmıştır.¹⁶

¹¹ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s. 4.

¹² Yılmaz, **a.g.e.**, s.33.

¹³ Ali Gerengi, "**Bilecik'te Türk Dönemi Hanları**"(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s. 48.

¹⁴ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.5.

¹⁵ Erol Altınsapan, **Bilecik Orhan Gazi İmaretî Kazı Sonuçları** (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003), s.58.

¹⁶ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.5.

XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman Döneminde (1520-1566) Osmanlı Ordusunun İran Seferlerine katılan Matrakçı Nasuh'un (1535-1536) ilk İran Seferi menzilleri arasında Bozüyük ve İnönü'yü de resimlediği görülmektedir.¹⁷

XVI. yüzyılda Bozyük'teki taycı teşkilatı önem taşımaktaydı.. "1492 yılına kadar Sultanönü sancağının bütün müsellemlerinde taycı ocakları bulunuyordu. Ali Çelebi'nin yaptığı tahrirde taycılar İnönü ve yakın çevresine toplandı. Mevcut olan arşiv kayıtlarına göre taycılık Sultanönü sancağından başka yerde yapılmıyordu."¹⁸ İnönü'de bulunan bu ocaklarda 1521 tarihinde 122 adet 1546 yılında 121 adet taycı çiftliği bulunmaktadır. Bozüyük ve civarında taycılık yapan köy ve çok sayıda taycı çiftliği bulunmaktadır.¹⁹

XVI. yüzyılda antik yerleşme yerlerinin üstüne kurulmuş olan köyler arasında, konumu nedeniyle Bozüyük daha Kanuni zamanında ön plana geçmiştir. Anadolu Beylerbeyi Kasım Paşa Bozüyük'e bir külliye yaptırmıştır.²⁰

Şehirlerin oluşması ve gelişmesinde vakıf kurumunun önemli katkısı olduğu bilinmektedir. Camilerin inşası sırasında bunlara yapılan vakıflar köy, kasaba ve mahallelerin kurulmasında önemli faktör olarak görülmektedir. Bozüyük'te Kasım Paşa İmaretinin vakıf gelirleri arasında yer tutan han çevresinde bir mahalle oluşmuş, adı "Paşa Han" olan bu mahalle kısa zamanda kalabalık nüfus barındırmaya başlamıştır. İmaretin sürekliliği için zengin bir vakıf kurulmuştur. Bozüyük'te Yeni Han, Cami-i Cedid ve Deli Eyük mahallelerinden 56 hane vakfa bağlanmıştır. Kasım Paşa, imaretine gelir olması için burada bir kervansaray yaptırınca yapının çevresinde güvenli bir alışveriş merkezi oluşmuştur.²¹ Kasımpaşa'nın Kervansaraydan başka 21 kıta dükkanın gelirini evkafına bağlamış olması Bozüyük'te sabit alışveriş merkezinin de kurulduğunu açıklamaktadır.²²

¹⁷ Hüseyin G. Yurdaydın, **Matrakçı Nasuh** (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,1963), s. 62.

¹⁸ Halime Doğru, **Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı** (İstanbul Eren Yayıncılık, 1990), s.126.

¹⁹ Şahin ve Delil, **a.g.e.**, s. 66.

²⁰ Özüdoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.5.

²¹ Özüdoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.6.

²² Halime Doğru, **XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı** (İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992), s.164.

Bu bilgiler Bozüyük'ün külliye etrafında kurulmuş XVI. yüzyıl ortasında kalabalık bir alışveriş merkezi olduğunu anlatmaktadır. Ekonomik olarak İnönü'yü aşan Bozüyük bu durumunu günümüze kadar sürdürmüştür.

1554 yılında Busbecq, Alman Kayzerinin elçisi olarak Amasya'da bulunan Kanuni Sultan Süleyman'ın nezdine gitmek üzere Dernschwam ile birlikte Nikea (İznik)'den yola çıkarak Yenişehir-Bozüyük, Eskişehir üzerinden Ankara'ya, oradan da Amasya'ya varmışlardır.²³

Bozüyük Kasım Paşa Külliyesini ziyaret eden Dernschwam, cami, sıbyan mektebi, imarethane, yıkılıp kaybolan medrese, kervansaray ve hamamdan ibaret bu külliyei görmüş ve hakkında övgü dolu bilgiler vermiştir. “19 Mart: Bozüyük adlı Pazar Şehrine yol alış... Bina bu direkler üzerine oturtulmuş. Kervansaraya bir çok at konabilir. Camiyi otuz sene evvel Cassan Bascha (Kasım Paşa) yaptırmış. Caminin yanında iki tane imaret var. Burada yolculara çorba ve içinde et bulunan pilav veriliyor. Kervansaray bütün yıl çalışıyor. Hiç boş kalmıyor. Elçilere çorba, pilav ve et ikram edildi. İmaretin mutfaklarından bu şehirde oturacaklardan isteyenlere günde iki defa etle çorba dağıtılıyor.” H. Dernschwam görgü tanıklığı ile, “Cami, misafirhaneler, hoca için odalar ve imarethane kısmıyla birlikte ve hepsi bir arada güzel bir tesis. Caminin önündeki avluda yuvarlak mermerden yapılmış yüksek bir şadırvanı var.”²⁴

Chiselin Busbecq'in Bozüyük izlenimleri ise: “ İznikten sonra iptida Yenişehir'e oradan da Ackbuyruk ve oradan da Bazarjik (Pazarcık)'e geldik.Bu kasabadan sonra Cassumpaşa'ya (Bozüyük'e) vardık.Bu kasaba Olympos dağının bir geçidi üzerindedir. Nicea'dan itibaren yolumuz bu dağın eteklerinde geçmiştir.Bozüyük'te bir Türk hanına indik, karşısında yüksek bir nokta üzerinde bir kaya vardı.Üstünde iki sarnıç vardır.Memleketin eski ahali sarnıçları kışın karla dolduruyordu, eriyen karlar bir cetvel(Kanal)'le yola akıyor.Yolcular susuzluklarını bu buz gibi su ile teskin ediyorlardı.Bu kabil nafaa işlerini Türkler pek makbul sayarlar.” Chiselin Busbecq

²³ Özüdoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.6-7.

²⁴ Şahin ve Delil, **a.g.e.**, s.117.

ayrıca çevrede Otmanlık denilen bir kasaba gördüğünden, keçilerden ve ışık almayan çadırlardan da bahsetmektedir.²⁵

XVI. yüzyılda bu bölge Osmanlı Ordularının Doğu seferleri yolu üzerindeki menzillerden biridir. Bu nedenle XVII. yüzyıl başında, bu yörenin adına tarih kaynaklarında sık sık rastlanılmaktadır. Naima Tarihinde 1638 senesinde Bağdat Seferine çıktığında yörede olanları Naima Tarihi şöyle vermektedir: “İzmit'ten kalkılıp Çınarlı Konağına, oradan Pazarcık konağına, ertesi gün Ermeni derbendi geçilip Bozüyük nam menzile konuldu. Ol kasabada merhum Kasım Paşa'nın bir camii vardır.” denilmektedir.²⁶

Katip Çelebi XVII. yüzyılda bu yöreden şöyle bahsetmektedir. "Hüdavendigâr Kazaları bunlardır: Eskişehir, İnönü nam-ı diğer Bozüyük, Bilecik, Seyidgazi, Karacaşehir-kalacık-i Sultanönü, Akbıyık, Evsaf-ı Sultanönü, baştahtı Eskişehir bir vazi sahrada bir kasaba ve kazadır."²⁷

19. yüzyılın sonlarında Vital Cuinet'e Osmanlı Devletince yazdırılan La Turque D'asie adlı kitap Bozüyük hakkında bilgiler vermektedir. Bozüyük Kariyesi; Eskişehir Kazasına, Kütahya sancağına ve Bursa Hüdavendigâr Vilayetine bağlıdır. Eskişehir köylerin de Pasteur yöntemiyle ipekçilik yapıldığından bu köylerde 80.000 civarında dut ağacı ekilmiştir. O zamandan kalma Bozüyük'te her evin bahçesinde dut ağaçları bulunmaktadır. Ancak şehirleşme geliştikçe kesildiklerinden çok azalmıştır.²⁸ Bilecik'te ipekli dokumacılığının canlı bir şekilde XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdüğü bilinmektedir.²⁹ Ayrıca Bilecik'te sırma işlemeli bir tür kadife olan zerbaft da dokunuyordu.³⁰ Vital Cuinet'in verdiği bilgiler doğrultusunda Bozüyük'ünde Bilecik'in ipek üretimine önemli katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır.

²⁵ Yılmaz, a.g.e., s.46.

²⁶ Naima, **Naima Tarihi, C.III**, Çeviren: Z. Danışman (İstanbul: 1967-69), s.1378.

²⁷ Katip Çelebi, **Cihannüma** (İstanbul: İbrahim Müteferrika Matbaası, 1732-33) s.632.

²⁸ Yılmaz, a.g.e., s.46.

²⁹ Feridun Emecen, “Bilecik”, **İslam Ansiklopedisi, C. 6** (İstanbul: Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası,1992), s.154.

³⁰ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler** (Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993), s. 180.

Bozüyük, 1865 yılında vilayetler kurulurken Hüdavendigâr vilayeti merkez sancağının Söğüt kazasına bir nahiye olarak bağlanmış, daha sonraları Ertuğrul Sancağı kurulunca Söğüt'le birlikte buraya bağlanmış ve İkinci Meşrutiyet devrinde bu sancak bağımsız hale getirilirken Bozüyük de kaza merkezi olmuştur.

1873 yılında Haydarpaşa'dan İzmit'e kadar olan demiryolunun işletmeye açılmasından sonra, 1889 yılında İzmit'ten Ankara'ya kadar olan bölümünün de yapımına başlandı ve 1892 yılında tamamlandı. İzmit-Eskişehir hattının yapımı sırasında demiryolu şirketine hatların iki yanından yirmişer kilometrelik biralan içinde maden arama ve ağaç kesme hakkı tanınmıştır. İzmit-Eskişehir hattının yapımı sırasında, adından da anlaşılacağı gibi Bozüyük'te bulunan höyüğün tahrip edilmiş hatta tümüyle ortadan kalkmış olduğu görülmektedir. Demiryolunun gelişiyle yörede büyük bir canlılık yaşanmıştır.³¹

1891 yılında Demiryolu yapılırken çalışmakta olan Koarte kardeşlerden Arkeolog A.Koarte Bozüyük ile ilgili bir de kitap yazmıştır. Bu tanıtım kitabında Bozüyük'te açılan Höyük'ten çıkan keramik parçalardan ve alaşımlardan bahsetmektedir. Aynı parçaların 1894'te Eskişehir'deki kazılarında da çıktığını yazmaktadır.³² Bu dönemde “Bozüyük Höyüğü tahrip edildiği gibi Mihallıkçık'ın Kayı Köyü'ndeki yazıtlı steller Haydarpaşa garının bahçesine taşınmıştı. Buradan da bir bölümü Almanya'daki özel koleksiyonculara satılmıştı.³³

A. Koarte Bozüyük'ün coğrafi durumunu “Eskişehir (Dorylaion) kuzeybatı yönünde 45 km. uzaklıkta, denizden yüksekliği 740 m. , bereketli, az sulak bir vadi çukurunda bulunmaktadır ki burası çepeçevre çorak (çıplak) tepe sıralarıyla kuşatılmıştır. Bursa-Kütahya şosesi de bu mekandan geçmekte ve tüm çağlarda Bitinya'dan eski Frig şehirleri Daryloion, Kotiaron, Midas, Pessinus'a giden ana yolun buradan geçmiş olabileceğine kolayca kanaat edilebilmektedir. Bozüyük çukurluğu (çöküntüsü) aynı zamanda önemli eski şehirler silsilesinden bir çoğunun yattığı geniş Sarısu ve Porsuk düzlüğüne bir ön alandır.”³⁴ şeklinde anlatmaktadır.

³¹ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.8

³² Yılmaz, **a.g.e.**, s. 46.

³³ Ayla Efe, **Eskişehir Demiryolu** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), s.87

³⁴ Şahin ve Delil, **a.g.e.**, s.4.

Bozüyük uzun yıllar Sultanönü Sancağı'nın Kariyesi durumunda kalmıştır. 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşlarından sonra Balkanlardan kaçarak Anadolu'ya göç eden Türklerin büyük bir bölümünün Bozüyük'te yerleşmeleri sağlanınca nüfus artmış, daha sonra bucak ve belediye kurumları kurulmuştur.

Bozüyük, İstiklal Savaşında Garp Cephesi kumandanlığının ilk kuruluşu günlerinde bir müddet cephe karargâhı olmuştur. I ve II. İnönü savaşları bu bölgede yaşanmış ve hareket planlarıda İnönü ilçesinde hazırlanmıştır. “İnönü mevzii, Bozüyük-Söğüt güneyi ve İnönü kuzeyinden geçerek kuzeyden Eskişehir'e gelen yolları kapsar. 25 kilometre uzunluğu olan mevzi kısmen tahkim edilmiş idi. Türk mevzileri güneyden kuzeye doğru Yörükyayla, Karaağaç, Kandilli, Kovalca, Akpınar, Poyra, Çepni, Metristepe ve Gündüzbey yerleşim yerlerini kapsamaktadır. Darıdere'nin batısındaki taşlı tepelerden başlayarak, Savcıbey'in doğu sırtlarında Metris Tepe'den geçtikten sonra güneye dönen Akpınar civarında demiryoluna kavuşur ve buradan Saraycık'ın güney doğusuna uzanır daha sonra Karaağaç köyünün kuzey ve batısındaki tepelerde nihayet bulur. Gündüzbey hariç olmak üzere bu mevzilerin tamamı bugün Bozüyük sınırları içerisinde dir.”³⁵ I. İnönü savaşı Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlılara karşı kazanılan ilk zaferdir. I. İnönü Savaşı sonucunda halkın TBMM'ye ve orduya karşı olan güveni arttı ve İtilaf Devletleri politikalarını yeniden gözden geçirmek ve Londra'da toplanacak konferansa İstanbul Hükümeti'nin yanı sıra TBMM Hükümeti'nide çağırarak zorunda kaldı.³⁶

Yunanlılar I. İnönü Savaşı'nda uğradıkları yenilgiden sonra Türk ordusunun güçlenmesine fırsat vermeden Eskişehir ile Kütahya'yı ele geçirip Ankara üzerine yürümek amacıyla II. İnönü savaşı olarak adlandırılan savaşı başlattılar.³⁷ Batı Cephesi Komutanı ve artık generalliğe yükseltilmiş olan İsmet Paşa komutasındaki birlikler, İnönü merkezinde kanlı direnme savaşları yaptılar. 31 Mart'a kadar süren Yunan saldırısını yiğitçe göğüsleyen birliklerimiz sonunda onları Afyon-Bozüyük çizgisi

³⁵ Şahin ve Delil, a.g.e., s. 166.

³⁶ Abdullah Özkan, “İnönü Savaşı (Birinci)” A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi, C 2 (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2005), s. 446.

³⁷ Abdullah Özkan, “İnönü Savaşı (İkinci)” A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi, C 2 (İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2005), s. 446.

gerisine çekilmeye zorladılar.³⁸ Bu savaşın en önemli özelliği, Yunan taaruzunun zaman zaman karşı taaruzlarla kırılması ve İnönü savunma hattının terk edilmemesidir. 1 Nisan'da Yunan kuvvetlerinin sağ kanadına yaptığı taarruz, savaşın sonucunu belirledi. Bursa'ya doğru geri çekilirken takip hareketi başladı ve savaş, TBMM askeri güçlerinin zaferiyle sonuçlandı.³⁹

Sakarya Savaşı'nda Yunan birlikleri 8 Temmuz 1921 günü Bursa-İnönü-Eskişehir, Bursa-Tavşanlı-Kütahya, Uşak-Dumlupınar- Seyitgazi doğrultusunda ileri harekete başladı. 8 Temmuz günü Bursa bölgesinde küçük hareketler yapmaya başlayarak, asıl taarruz yönü olan Uşak istikametinden Kütahya'ya yapılacak örtmeye yönelikti. Asıl Taarruz 10 Temmuz günü güneyden ilerleyen birlikler Afyon'u aldı. 16 Temmuz günü Yunanlılar Nazifpaşa'dan Bozüyük'e doğru ilerlemeye başladılar. 15-16 Temmuz'da yapılan Nasuhçal-Yumruçal muharebeleri kaybedilince Yunan ilerlemesi Eskişehir istikametinde gelişti. 16-17 Temmuz günü İnönü cephesi sakin geçirdi ancak Kütahya işgal edildi.. Fakat güneyden taarruza devam eden Yunanlılar ilerlemeye devam ederek 19 Temmuz 1921'de Batı cephesi komutanı Eskişehir doğusunda oyalama savaşları yapacağını belirtirken orduya Eskişehir'in doğusuna çekilme emri verdi ve Eskişehir işgal edildi. Ordunun Eskişehir doğusuna çekilmeye başlaması üzerine Bozüyük ve çevresi Yunanlıların üçüncü kez işgaline uğradı.

Bu muharebenin kaybedilmesi, yurt içinde büyük bir moral kırıklığına yanında, ikmal bakımından ülkenin en verimli kaynaklarını kapsayan büyük bir arazi parçası elden çıktı. Yunanlıların Türk ordusunu yok etmek için ileri harekete devam etmesi Sakarya Meydan Muharebesi (23Ağustos-13 Eylül 1921) ile durdurularak yenilmesi, işgal altına düşen Bozüyük, İnönü, Eskişehir vb. gibi yerlerin kurtarılmasını sağlayamadı. Bozüyük ilçesi 4 Eylül 1922'de düşman işgalinden kurtarıldı.⁴⁰

Bozüyük, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra 1924 yılında İller Teşkilatı'nın kurulması ile Bilecik iline bağlı bir ilçe merkezi olmuştur.⁴¹ 1954 yılında Pazaryeri Bucağı,

³⁸ Ahmet Mumcu, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi** (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006), s.193.

³⁹ Özkan, **a.g.e.**, s. 446.

⁴⁰ Şahin ve Delil, **a.g.e.**, s. 180.

⁴¹ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s. 8.

1963 yılında İnönü Bucağı Bozüyük ilçesinden ayrılmış olup ilçenin sınırları küçülmüştür.⁴²

3. Konunun Sınırı

Bilecik' e bağlı Bozüyük ilçe merkezinde bulunan geleneksel Türk Evlerinin cepheleri bu çalışma kapsamında incelenmiştir.

Türk evi mimarisi hakkında bugüne kadar yazılmış olan kaynaklar tezin hazırlanmasında yardımcı olmuştur. Bozüyük'teki tarihi evlerin cepheleri hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması tez konusu olarak Bozüyük evlerinin seçilmesinde etkili olmuştur.

4. Kaynaklar ve Yöntem

Bozüyük tarihi evleriyle ilgili yapılan çok sınırlı çalışma bulunmaktadır. Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün Bilecik Kültür Envanteri çalışması ile, Kurulay Yılmaz'ın Geçmişten Günümüze Bozüyük isimli kitabında Bozüyük evleriyle ilgili yazdığı bölüm dışında herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu iki çalışmada da ilçedeki birkaç örneğin incelendiği görülmektedir.

Tezimin hazırlanmasında Şerife Özüdoğru'nun "Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar Evlerinin Cephe Örnekleri" kitabı, Başak Acar İpekoğlu'nun Eskişehir-Tarihi Sit Alanı Paşa, Orta, Akcamii Mahalleleri Koruma ve Geliştirme Planı Tespit Çalışmalarının Yöntem ve Sonuçları makalesi, Sedat Hakkı Eldem'in "Türk Evi Osmanlı Dönemi", Doğan Kuban'ın "Türk "Hayat" lı Evi", Metin Sözen'in "Türklerde Ev Kültürü" kitapları bu çalışmaya ışık tutmuştur.

⁴² Tahsin Çelik, **Bilecik Kültür Envanteri** (Bilecik: Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2006), s.83.

Çalışmamda Bozüyük tarihi evleri tek tek incelenmiş fotoğrafları çekilerek, yapılan tipolojiye göre belirlenen evlerin cephe çizimleri yapılmıştır. Fotoğraflama işlemi sırasında cephenin genel görüntüsü dışında gerekli görülen detaylarda fotoğraflanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BOZÜYÜK'TE TARİHİ TÜRK KENT DOKUSUNUN GELİŞİMİ

Kayı boyundan olan Osmanoğulları XIII. yüzyılın ikinci yarısında Ertuğrul Bey'le birlikte 400 çadır olarak Söğüt ve Domaniç bölgesine yerleşmişlerdir.⁴³ Ertuğrul Söğüt'e yerleştikten sonra Rumlar'a ve Aktav Tatarları'na karşı Selçuklu Sultanı'nın yanında savaştı.Ertuğrul düşmanları yendi.Bu savaş Bozüyük ile Pazaryeri arasında Karasu boyunda Ermeni Derbendi denen yerde olmuştur.Ertuğrul'un zafer haberini Selçuklu Sultanı Bozüyük'te aldı.Günün ve zaferin anısına Ertuğrul'a Bilecik ve Karacahisar arasındaki Saraycık'ı kışlak ve Domaniç'i de yazlık olarak bağışladı.⁴⁴

XVI. yüzyılda antik yerleşme yerlerinin üstüne kurulmuş olan köyler arasında, konumu nedeniyle Bozüyük daha Kanuni zamanında ön plana geçmiştir.⁴⁵ Güzelce Kasım Paşa tarafından Bozüyük'te Kasım Paşa Camii ve Külliyesi yaptırılmıştır.Cami, sıbyan mektebi, imarethane ve mutfak, aşhane ile yıkılıp kaybolan medrese, kervansaray ve hamamdan ibarettir.⁴⁶

Osmanlı kentlerinde temel yerleşme birimi genellikle bir dini yapının ya da bir pazarın etrafında gelişmiş olan mahalle idi.Her mahalle kendi gelenekleri ve yaşam tarzları farklı cemaatleri içine alıyordu.Mahallenin yerleşikleri dini inanç, ekonomik meşgale ve onları komşularından ayıran ve birey yapan faktörlerle birbirine bağlanmışlardı. İbadet yeri ya da pazar yeri, bütün mahallenin ortak faaliyeti gerektiğinde açılan ve genişletilen cemaat merkezini oluşturuyordu.⁴⁷

⁴³ Özüdoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.4.

⁴⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s.33.

⁴⁵ Özüdoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.5.

⁴⁶ Oktay Aslanapa, **Osmanlı Mimarisi** (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1986), s. 172.

⁴⁷ Halime Doğru, **XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı** (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1995), s. 106.

Anadolu Türk Şehrinde gelişme yeni mahalleler kurulması yoluyla olmaktadır. Bir mescid veya cami, bazen onunla beraber diğer yapılar tesis edilerek mahalleler meydana gelmekteydi.⁴⁸Eski Türk kentlerinde yol dokularının, kendi kendine, zaman içinde oluşan ve gereksinimlerin doğurduğu serbest biçimlerde olduğu bilinmektedir.⁴⁹

Türk kentinin en önemli unsurlarından bir taneside çarşıydı. “Küçük boyuttaki dükkanlar, arasta, han, bedesten ve çok düzensiz olmayan, genelde ahşap pergola ve saçaklarla, daha seyrek olarak da örgü duvar ile örtülmüş dar sokaklar sekiz asır boyunca Türk-Anadolu ticaret merkezinin değişmez öğeleri olmuştur.”⁵⁰

Şehirlerin oluşması ve gelişmesinde vakıf kurumunda önemli katkısı olduğu bilinmektedir. Camilerin inşası sırasında bunlara yapılan vakıflar köy, kasaba ve mahallelerin kurulmasında önemli faktör olarak görülmektedir.Bozüyük'te Kasım Paşa İmaretinin vakıf gelirleri arasında yer tutan han çevresinde bir mahalle oluşmuş, adı "Paşa Han" olan bu mahalle kısa zamanda kalabalık nüfus barındırmaya başlamıştır. İmaretin sürekliliği için zengin bir vakıf kurulmuştur.⁵¹

Kasım Paşa Külliyesinin gelir kaynaklarını sağlayan vakıf arazisinin oluşturduğu sınırlar vakıf defterinde gösterilmektedir. Bozüyük merkezde ki dört mahalle olmak üzere, bu mahalleler Yeni Han mahallesi, Öyük Dibi mahallesi, Pazarlı mahallesi, Cami-i Cedid mahallelerinden 56 hane ve “Bozüyük sınırı bunlardır zikr olunur Akçapınar ve Gölcük ve Boğdanoluk ve Ortaköprü ve Uzunkavak geçidi ve Defterdardeğirmen köprüsü ve Karadona burnundan Hoca Ali Pınarı ve Yemişlipınar ve Köprülü deyu meşhedi ve Başlıpınar ve Eskiköy ve Karye-i Sunalar ve Karye-i Çay ve Taşluca ve Karye-i Günyarık Karye-i belinden Akçapınara varid yaylak Göymük, yaylak Akçapınar.” sınırını kapsamaktadır.⁵²

⁴⁸ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s. 12.

⁴⁹ Kemal A. Arı, **Türk Kenti** (İstanbul: Yem Yayın, 1998), s. 177.

⁵⁰ Maurice M. Cerası, **Osmanlı Kenti** (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), s. 121.

⁵¹ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.6.

⁵² Yılmaz, **a.g.e.**, s. 117.

Kasım Paşa, imaretine gelir olması için burada bir kervansaray yaptırınca yapının çevresinde güvenli bir alışveriş merkezi oluşmuştur.⁵³ Kasımpaşa'nın Kervansaraydan başka 21 kıta dükkanın gelirini evkafına bağlamış olması Bozüyük'te sabit alışveriş merkezinin de kurulduğunu açıklamaktadır.⁵⁴ Bu bilgiler Bozüyük'ün külliye etrafında kurulmuş XVI. yüzyıl ortasında kalabalık bir alışveriş merkezi olduğunu anlatmaktadır.⁵⁵

Temettuat defterlerinde Bozüyükle ilgili iki kayıt bulunmaktadır.1530 tarihinde yapılan sayımda Bozüyük Camii Cedid, Yeni Han, Öyük Dibi olarak üç mahalleye ayrılmıştır. Diğer bir tarihte yapılan sayımda ise Cami-i Cedid, Yeni Han, Öyük Dibi ve Pazarlu mahallesi olarak dört mahalleye ayrılmıştır. 1841 temettuat sayımında ve 1844 tarihli temettuat sayımında Bozüyük mahallelere ayrılmamış Bozüyük karyesi olarak yazılmıştır.⁵⁶ 1841 tarihli sayımda 152 haneyken 1844 tarihli sayımda ise hane sayısının 163 e çıktığı görülmektedir.

Bozüyük 1316 tarihli Hüdavendigâr salnamesinde “ Bozüyük Nahiyesi, Söğüt Kazası merbutatından olup Merkez karyesinden başka 27 karye ile 2165 hane ve 5618 i erkek ve 5542 si kadın olarak 11.155 Müslüman nüfusa havidir. Dahil Nahiyede 18 cami ve mescit, 6 han, 6 hamam, 36 değirmen ve 35 Mektep vardır. Merkez nahiyesi Bozüyük karyesi olup Söğüt'e 4, Bilecik'e 8 ve Bursa'ya 26 saat mesafede ve bir ovanın ciheti şarkiyesinde, iki tepenin meyan ve damınında vakidir. Kasaba-i mezkure Haydarpaşa-Eskişehir demiryolu güzergahında musadif olduğu gibi Bursa'dan Konya'ya temdit olan büyük şose dahi kasabanın vasatından mürur ider. Havası latif ve suyu leziz olup derununda 4 mahalle 619 hane, 3 cami, 2 Medrese, 8 han, bir hamam, 10 kahvehane, 15 mağaza 36 dükkan, 2 fırın 36 değirmen, bir hükümet konağı ve bir ibtidai ve 4 sıbyan mektebi vardır. Mezkur mekteplere 140 erkek ve 90 kız ki toplam 230 adet şakird devam etmektedir.” şeklinde anlatılmaktadır.

Gelişimini günümüze kadar sürdüren Bozüyük, 1865 yılında vilayetler kurulurken Hüdavendigâr vilayeti merkez sancağının Söğüt kazasına bir nahiye olarak bağlanmış,

⁵³ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s.6.

⁵⁴ Halime Doğru, **XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı** (İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992), s.164.

⁵⁵ Özudoğru ve Ünügür, **a.g.e.**, s. 6-7.

⁵⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 146.

1885'te Ertuğrul livası kurulunca, Söğüt'ün nahiyesi olarak bu livaya bağlandı..Meşrutiyet'in ilanıyla aynı livaya bağlı kaza merkezi oldu.⁵⁷

1873 yılında Haydarpaşa'dan İzmit'e kadar olan demiryolunun işletmeye açılmasından sonra, 1889 yılında İzmit'ten Ankara'ya kadar olan bölümünün de yapımına başlandı ve 1892 yılında tamamlandı.İzmit Eskişehir hattının yapımı sırasında demiryolu şirketine hatların iki yanından yirmişer km. lik bir alan içinde maden arama ve ağaç kesme hakkı tanınmıştır.⁵⁸ Üstelik şirket bu alandaki hertürlü yer altı ve yer üstü zenginliklerine el koyabilecekti.⁵⁹ İzmit-Eskişehir hattının yapımı sırasında, adından da anlaşılacağı gibi Bozüyük'te bulunan höyüğün tahrip edilmiş hatta tümüyle ortadan kalkmış olduğu görülmektedir.Demiryolunun gelişile yörede büyük bir canlılık yaşanmıştır.⁶⁰Bozüyük 1924 yılında ilçe durumuna getirildi. Günümüzde Bozüyük Bilecik'e bağlı bir ilçe durumundadır.

1. Türk Evinin Kent Dokusu İçerisindeki Konumu

Türk evi kavramının kökenlerinin göçebelik dönemine kadar uzadığı önerisi vardır. Gerçekten Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmelerinden önceki düzenleri, göçebeliliğin bütün özelliklerini taşır. Asya stepleri, yaşamaya, yerleşmeye elverişsizdir. Bu durum sürekli olarak yer değiştirmeyi gerektirmiştir. Böylece yer kavramı ve vatan duygusu bir anlamda topraktan çözülmüştür. İşte bu çözüme, ilginç ve soyut bir çevre kavramı oluşturur. Steplerin elverişsiz doğal etkileri sınırlayıcı, koruyucu bir yaşama çevresi kavramının gelişmesine neden olmuştur. Böylece kurulan çevre, yapay olarak yaratılan iç düzen ilkesini taşır.

Bu ilke sonradan Güneydoğu Anadolu'daki Türk evinin açık orta alanlarını oluşturmuştur. Akdeniz kıyılarındaki açık odalar ve hayatlar, Kuzey ve Orta Anadolu evlerindeki camlı, örtülü sofalar bu ilkenin son aşamasıdır.Türkler İslâmlığı

⁵⁷ “Bilecik”, *Yurt Ansiklopedisi*, C. 2 (İstanbul 1982), s. 1264.

⁵⁸ Özüdoğru ve Ünügür, *a.g.e.*, s. 8.

⁵⁹ Efe, *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁰ Özüdoğru ve Ünügür, *a.g.e.*, s. 8.

benimsedikten sonra Anadolu'ya gelmişler ve yerleşme düzenine geçmeye başlamışlardır. Bu ortam içinde, göçebelik kavramı; İslâm dünya görüşü ve Anadolu'nun verileriyle belli bir oran içinde birleşerek, yeni bir yaşama kavramı ve biçimini ortaya çıkarmıştır.⁶¹

Türkiye coğrafi olarak da kültürel olarak da homojen değildir. Kültürel manzarasının çeşitliliği konut mimarisinde gördüğümüz bölgesel zenginlikten bellidir. Orta Anadolu'da, kökleri Ortadoğunun başka yörelerinde gördüğümüz gibi, Neolitik döneme kadar giden binlerce yıllık bir kerpiç geleneği vardır. Güneydoğu, Mezopotamya ve Kuzey Suriye ile komşudur. Bu bölgede görülen taş yapı geleneği ilginç biçimleri, Roma ve erken islam çağrışımları ile Kapadokya'nın volkanik bölgelerine kadar uzanmaktadır. Yine Güneydoğu Anadolu'da, Harran bölgesinde Asurlular'dan beri bildiğimiz bir mimari geleneğin örneklerine rastlıyoruz. Karadeniz kıyısı dışında Kuzeydoğu Anadolu bölgesi taş yapı geleneğini Azerbeycan ve güney Kafkaslarda da görüyoruz. Son olarak, Ege ve Akdeniz kıyılarının düz çatılı ya da kiremitli, kübik, rengarenk evlerinde Akdeniz dünyasının mimari geleneklerini seçebiliyoruz.

Buna karşın Anadolu Türk toplumunun maddi kültürü tarih içinde, konut mimarisinin bu eski gelenekleri, Osmanlı toprakları içinde çok daha yaygın bir yeni konut tipolojisine göre yöresel kalmaktadırlar. Tipolojisi, temel öğeleri ve orantuları ile bu konut tipini Orta Anadolu bozkırı ile Anadolu platosunu çevreleyen dağ silsileleri arasından Orta Anadolu'nun doğusundan Balkanlara uzanan bir büyük coğrafi bölgede buluyoruz. Tipolojik gelişmesi belirli bir kesinlikle onaltıncı yüzyıldan başlatılabilir. Ev karışık bir yapıdadır; temelleri ve zemin kat duvarları taştan, üstü güneşte kurutulmuş kerpiç dolgulu ahşaptandır. Taş kerpiç ve ahşabın bu ortak kullanımı yüzyıllarca değişmemiştir.⁶²

Anadolu evinin mekansal yapısının tasarım özelliklerinin oluşmasındaki temel etkenlerin başında iklim ve arazi yapısı, yerel yapı malzemesi ve strüktürü ile geleneksel ev kültürü gelmektedir. İklim ve arazi yapısı açısından incelendiğinde, ilk

⁶¹ Önder Küçükerman, **Türk Evi** (İstanbul: Promar Basım Yayın Sanayii, 1996), s. 33.

⁶² Doğan Kuban, **Türk "Hayat" ılı Evi** (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1995), s. 16.

çarpıcı özellik çeşitliliğe dayanan bir ortam olmasıdır. Anadolu'nun kuzeyi, batısı, güneyi denizlerle çevrilidir ve bu nedenle aynı mevsim içinde farklı iklim koşulları egemendir.⁶³ Fakat bazan ayrı bir tipin oluşmasında başka etkenlerde rol oynamıştır. Bunlar mesela belirli bir yerde, belirli bir yapı geleneğinin kökleşmiş ve gelişmiş olmasından da olabilir. Bu takdirde aynı topoğrafik ve iklim şartlarını taşıyan komşu şehir veya bölgelerde farklı ev tipleri doğmuş olabilir.⁶⁴

Yerel yapı malzemesi ve taşıyıcı sistem açısından bakıldığında, Anadolu yapılarında kullanılan temel malzemeler ahşap, taş ve kerpiçtir. Taş ve kerpiç yapılarda, ahşap ise pencere, kapı, dam ya da çatı gibi mimarlık öpelerinde zorunlu olarak kullanılmıştır. Buna karşılık tamamı ahşap olan yapıların temelinin kurgusunda taş malzeme kullanımı zorunlu olmaktadır. Ahşap-taş ya da ahşap-kerpiç beraberliği, bazı yörelerde kendine özgü bir mimarlık ortamının doğmasına neden olmuştur.⁶⁵

Sedat Hakkı Eldem Anadolu ev tiplerini yedi büyük bölgede toplamaktadır. Bunlar: Karadeniz sahil ve hinterlandı, İstanbul ve Marmara bölgesi, Ege ve hinterlandı, Akdeniz bölgesi, İç Anadolu bölgesi, Doğu Anadolu bölgesi, Güneydoğu Anadolu bölgesinden oluşmaktadır.

Anadolu'nun ortasında olan ve kuzeyde Köroğlu dağları, batıda Ege bölgesi, güneyde Toros dağları ve doğuda Kayseri, Niğde bölgesi ile Akdağları tarafından sınırlanan karasal iklimli ve çorak örtülü bu büyük düzlük içinde bulunan evler, İç Anadolu evleri olarak ayırdedilirler.⁶⁶ Bozüyük'te bulunan evlerde bu grubun içersindedir.

Orta Anadolu'da ahşap, taş az bulunduğundan, kerpiç ana yapı malzemesi olarak yapının varlığında ağırlıklı yerini almıştır. Temel duvarı genelde taştan örülür. Temel üstü duvarlarıysa kerpiçtir. Kerpiç duvarlar yer yer ahşap taşıyıcılarla desteklenir.⁶⁷ Yapı

⁶³ Metin Sözen, **Türklerde Ev Kültürü** (İstanbul: Doğan Kitap, 2001), s. 54.

⁶⁴ Sedat Hakkı Eldem, **Türk Evi Osmanlı Dönemi I** (İstanbul: Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası, 1984), s. 28.

⁶⁵ Sözen, **a.g.e.**, s. 62.

⁶⁶ Eldem, **a.g.e.**, s. 61.

⁶⁷ Sözen, **a.g.e.**, s. 62.

malzemesinin dayanıksızlığı yüzünden evlerin ömürleri uzun sürmemiştir. Bu sebepten dolayı İç Anadolu evleri arasında bir iki yüzyıldan daha eskileri azdır.⁶⁸

Osmanlı devri konut dokusu; ilişkilerin, tipolojik biçimlerin ve parsel düzeninin sokağın yönü ile belirlendiği sıkışık Batı kentinde olduğunun tam tersine, evden dışarıya doğru gelişmesine bağlı koşullanmalar ortaya koyar. Dokunun oluşumu için kent sokağı her zaman bir çıkış noktasıdır; ancak birinci derecede değil. Genelde ev ve konut kompleksleri mimarisi üç boyutta gerçekleştiğine göre, yol ile yapı tipi arasındaki ilişkinin son derece kendine özgü koşulları vardır. En önemlisi sokağa dik olma durumudur. Dolayısıyla, sokağa dik olarak derinliğine gelişen tek parselin iç özerkliği de önemlidir.⁶⁹

Türk konut mimarisi türdeş bir yapıya sahip değildir. Buna karşılık, İslam dini Türk konutunda kimi ortak nitelikleri belirlemiştir. İslam toplumunda aile kavramı içe kapalılık, gizlilik ve temizlik gibi değerler içerir. Bu değerler konut mimarisinin mekan örgütlenmesini ve fiziksel biçimlenişini belirleyen birincil derecede önemli etmenlerdir. Ev içe dönük bir aile kavramının ifadesidir. Aile yasantısının eylem alanı ev içi ve bahçe, yüksek bir duvarla dış dünyadan ayrılmıştır.⁷⁰

Onsekizinci yüzyıla kadar içe dönük yaşamı yansıtan avlulu Türk evi aile bireylerinin yürüyüş mesafesindeki işyeri ve halkın toplum içinde bulunduğu tek mekan olan cami üçgeniyle sınırlanmış bulunan Osmanlı toplum yapısında cami ya da külliye etrafında konumlanmış yapılar grubu, Türk sosyal yaşamında sade ve içe dönük aile kavramının gereğidir. Fazla geniş olmayan sokakların bir ucu camiye açılmakta ya da çıkmaz sokak şeklinde düzenlenmekteydi.⁷¹ Türk mahallesinde genellikle ağaç yoktur. Ancak çeşme meydanlarında, cami çevresinde ağaç bulunur. Buna karşılık evlerin bahçeleri çeşitli bitki ve ağaçlarla doludur.⁷² Tek katlı evler dışındaki zemin kat, duvarın bir parçası olarak değerlendirildiği için penceresiz ya da az pencerelidir.

⁶⁸ Eldem, **a.g.e.**, s. 62.

⁶⁹ Cerası, **a.g.e.**, s.156.

⁷⁰ Ayla Ödekan, "Konut" **Türkiye Tarihi C.III** (İstanbul:1995) s.420.

⁷¹ Betül Bakır, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Sivil Mimarinin Etkinliği" **Türkler Ansiklopedisi C. XV** (Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, 2002), s. 320.

⁷² Küçükerman, **a.g.e.**, s. 48.

Sokaktan çoğunlukla kadının günlük çalışma düzenine göre biçimlenmiş olan zemin kat ve bahçeye birer kapıdan geçilerek girilir.⁷³

Dışarıyı erkeğin dünyasıyken ev kadınıdır. Evin günlük yaşamında kadının günlük işleri olan yemek pişirme, ekmek yapma, dikiş nakış, çamaşır yıkama ve köylerde küçük taşra kentlerinde meyva kurutma, odun kesme ve hayvan bakımı için geniş mekanlara gerek vardı. Büyük dolaplar, eşek, at veya katır için ahır, avluda ya da bahçede kümes de gerekliydi. Bütün bunlar günlük işleyişi ile kırsal özelliklere sahip tarımsal bir ekonominin ortak nitelikleriydiler. Bütün bu günlük işleri yapan kadın olduğundan temel ev kavramının biçimsel gelişiminin Türk ailesinin karakteristik yaşamının sonucu olduğunu kabul etmek gerekir. Ev geniş bir merkezi devinim mekanı çevresinde gelişmiştir. Evin çalışma alanları avluya açılırdı ve zemin katta sokağa tümüyle kapalıydı. Dolayısıyla giriş ve servis katı dışarıya pek açılmayan kontrollü bir alandı. Evin girişi geçilmez bir kale kapısı gibiydi; ailenin iç yaşamının kalesi. Bu anlamda Türk evindeki harem de anlamı budur: özel iç mekan. Erkek günlük işlerinden eve döndüğünde kadın için yapılan bir mikro-kozma girerdi. Evin kadın için yapıldığı düşüncesi İslam literatüründe yazılmaz. Fakat toplumsal statüsü vurgulanır. Türkçe’de evlenmek fiili bir eve sahip olmayı anlatmaktadır.

Bahçe ya da avlu kapısından genellikle döşeli olmayan bir avluya girilirdi. Burada bir kuyu, bir çeşme ya da havuz yani su unsuru, birkaç ağaç; genellikle meyva ağacı ya ila çiçek tarhı olurdu. Birinci kata avludan yarı açık merdivenlerle çıkılır, en klasik biçiminde burada avluya doğru bir açık galeri olurdu. Birinci kat kapalı bir alan değildi. Gelişmiş biçiminde sokağa doğru taşar ve kadınların gelip geçeni izleyebileceği birçok pencereye sahip olurdu. Pencereelerde dışardan geçenlerin içeriyi görmesini engellemek için ahşap kafesler bulunurdu. Ev içinin dışardan görsel soyutlanması burada da sürüyordu. Bugünün bakış açısına göre kadının mimari ile soyutlanması davranışsal bir tasarım olarak açıklanabilir. Fakat bu evin iç mekanları, biçimsel ve mekansal olarak çok canlıydılar. Işık ve devinim ile dolu, kadının kapalı yaşamını biraz yaşanır kılan bir fiziksel ortam oluşturuyorlardı.⁷⁴

⁷³ Eldem, **a.g.e.**, s. 16.

⁷⁴ Kuban, **a.g.e.**, s. 20.

Türk Evi çoğunlukla tek katlıdır. Ancak zaman ile kat adedi fazlalaşmıştır.Fakat daima esas kat tektir.Birkaç katlı evlerde bu esas kat mutlaka en yukarıdadır.Bir katlı evlerde esas kat tercihen zeminden 1,5-2 m. yüksekte bulunmaktadır.Bu katın altı kısmen ya da tamamen boşaltılır.Katın yükseltilmesi, fazla ışık, güneş, hava ve manzara yönünden dolayı yapıldığı için geniş bahçe içindeki havadar ve ferah yerlerde esas kat zemine daha yakın yapılabilir.Şehir içinde dar ve kalabalık yerlerde oturma katları mümkün olduğu kadar yükseltilir.

Birçok evde zemin katla esas kat arasında bir kat daha bulunmaktadır.Bu ara kat, binanın tümünü kaplamayan asma kat durumundadır.Zamanla bu kat önem kazanıp ayrı bir kat haline gelmiştir.Fakat bu kat esas kattan daha alçak tutulmuştur.Birçok Anadolu evinde bu kat kışlık kattır.19. yüzyıldan itibaren ara ile esas kat arasındaki farklar en aza inerek birbirine benzemeye başlamıştır.⁷⁵

Evin temel ögesi odadır.Biçimlenişi insan yaşamındaki işlevlerin getirdiği düzen oluşturur.Bu biçimleniş süreç içinde, ekonomik durum, çevre koşulları, gelenek, görenek ve kültürel farklılıkların katkısıyla gelişmiş ve çeşitlenmiştir.

Türk evi başlangıçtan bu yana mekan örgütlenmesi açısından incelendiğinde, temel ilkelerin hemen hemen hiç değişmediği anlaşılır.Her oda tıpkı çadırda olduğu gibi oturma, dinlenme, yemek yeme, çalışma, yatma hatta yıkanma eylemlerini karşılayabilme esnekliğine sahiptir.⁷⁶

Odaların sayısı ve şekilleri, plan tipinin meydana gelmesinde en fazla etki sahibi olan unsurlardır.Odalar fazla veya az olduklarına göre plan tipi değişmekte veya gelişmektedir.

Türk evinin çok net bir plan şeması olması, rasyonel bir yapılanmanın varlığına işaret eder.Bu yapılanmada modül kavramı yapının inşasında, kullanımında, algılanmasında önemli katkılar sağlar.⁷⁷

⁷⁵ Eldem, **a.g.e.**, s. 16.

⁷⁶ Sözen, **a.g.e.**, s. 72.

⁷⁷ Hülya Yürekli ve Ferhan Yürekli, **Türk Evi Gözlemler Yorumlar** (İstanbul: Yapı Yayın, 2005), s. 20.

Sofa, odalar arası ilişkiyi sağlayan ve bireylerin toplanmasına olanak veren ortak alandır.Odaları bağımsız evlere benzettikten sonra, sofayı, sokak ya da meydan gibi yorumlamamak olanaksızdır.Odalar genellikle doğrudan sofaya açılırlar.Sofa bir ya da iki yandan kapalı olabildiği gibi ortada da olabilir.Sofanın yeri ve biçimi plan tiplerinin oluşmasındaki en önemli etkenlerdendir.Sofa aynı zamanda çekirdek ailelerden oluşan büyük ailenin toplanma yeridir.Ayrıca nişan, düğün, ölüm veya başka nedenlerle yapılan toplantılar için uygun bir ortamdır.Manzaraya yönelmiştir; uygun yerlerinde köşk, eyvan, sekilik, taht gibi dinlenme, sohbet ve seyir olanakları sağlayan, döşmeden hafifçe yükseltilmiş özel köşeler oluşturulmuştur.⁷⁸

Türk evi plan şemaları dört ana başlık altında toplanmaktadır.⁷⁹

A) Sofasız Çözüm

Sofanın ya da hayatın yerini bahçe ya da taşlık almıştır. Ev iki katlıysa üst kattaki odaları, önlerindeki bir balkon (gezemek) bağlar. Oda sayısı fazla olduğunda, aralarında bir de eyvan yer alabilir.

B) Dış Sofalı Çözüm

1)Odalar sofanın bir yanına dizilmişlerdir. Buna yan sofalı plan tipi diyoruz

2)Dış Sofalı L plan Tipi Odalar sofanın birbirine bitişik iki kenarına dizilmişlerdir.Sofa bir köşededir ya da L biçimlidir

3)Dış Sofalı U Plan Tipi Odalar sofanın üç kenarında da vardır.

C) İç Sofalı Çözüm

Sofa, karşılıklı iki yanına odalar dizilerek ortada kalmışsa bu da iç sofalı çözümdür.İç sofalı çözüme karnıyarık da denir.Bu sofanın iki yanında da çıkmaları olabilir.

⁷⁸ Sözen, a.g.e., s. 81.

⁷⁹ Sedat Hakkı Eldem Türk Evi Plan Tipleri isimli yayınında dört ev tipi belirlemiştir. **1-** Sofasız ev, **2-** Dış sofalı ev, L ve U biçiminde gelisebilir, **3-** İç sofalı ev, **4-** Orta sofalı ev. Her tip ayrıca kimi biçimsel özelliklere dayanarak kendi içinde alt gruplara ayırmaktadır. Bu sınıflandırma geçerliliğini korumaktadır.

D) Orta Sofalı Çözüm

Sofanın tüm çevresinde odalar sıralanmış, sofa orta yerde kalmışsa bu da orta sofalı plandır. Bu durumda da sofa, odalar arasından çıkmalar yaparak dışarıya açık bölümler kazanır. Bu çıkmalar iki yana olduğu gibi dört yana da olabilir.⁸⁰

Genellikle odalar aynı istikamette sıralanmıştır. Dış sofalı planda bir, iç sofalı planda iki oda sırası vardı. Dış sıradaki odalar daha fazla ışık aldığı için daha değerlidir. Sıra içindeki odalar yerine göre isimlendirilirler. Sıra başındakiler yan veya köşe odalardır. Ortadaki odalar orta veya ara odalardır. Köşe odaları en değerli odalardır. Çünkü çeşitli yönlere pencereleri olduğu gibi, sofanın sakin bir yerindedir ve yol üzeri değildir. Orta odalar da bir çıkma veya boyutlarının büyüklükleriyle kıymetlendirilmiştir. Saraylarda bu orta odalar hünkar dairesi ve kabul salonudur.

Ara oda, genellikle ikinci derecede bir odadır. Baş oda, evin en önemli odası demek olduğuna göre, ismini plan içindeki yerinden almış olmaz, fakat genellikle bir köşe odasıdır. Köşk-oda veya eyvan-oda, köşk veya eyvandan bozma yerlerdir. İsimleri plan içindeki yerlerinden ileri gelir. Köşk-oda genellikle kıymetli ve baş oda durumundadır.⁸¹

Evin geri kalan “hizmet alanları başlığı altında toplanabilecek öğeler, geçitler, merdivenler, tuvalet ve bazı örneklerde ayrı mutfak, depolar hatta hamamlardır. Geçitler iki odayı birbirine bağlayan küçük koridorlardır. Merdivenler sofaya doğrudan ya da özel bir bölümden ulaşan mimarlık öğeleridir ve sofaya doğrudan bağlandığında plan şemasını pek etkilememesine karşılık, ayrı bir bölümden sofaya ulaştığında etkilemektedir.⁸²

Türk evinde, pencereler ve kapılar, odaların iç-dış çevre ilişkilerine önemli özellikler getirmişlerdir. Özellikle pencereler, iç düzenin kuruluşunu güçlü bir biçimde etkilemiştir. Toplumsal inanışlar ve gelenekler, evin kendi içine doğru çekilmesini

⁸⁰ Cengiz Bektaş, **Türk Evi** (İstanbul: Yapı Kredi yayınları, 1996), s.99-102.

⁸¹ Eldem, **a.g.e.**, s. 16.

⁸² Sözen, **a.g.e.**, s. 81.

gerektirmiştir. Ama yine de bazı çözümlerle dış çevreye, sokağa ve yapı dışına açılma eğilimi görülüyor.

Bu eğilim, evin çevresel örgütlenmesinin ilkeleri, giderek pencereleri etkilemiştir. Alt katlardaki, dışa açılan odaların pencereleri elden geldiğince küçültülmüş ve örtülmüştür. "İlişkiler kısıtlanmıştır". Buna karşılık üst kattakiler büyük boyutta ve çok sayıda düzenlenerek odaların ışığı ve görüşü arttırılmıştır: "İlişkiler yaygınlaştırılmıştır."⁸³

Dış çevre, sokak, meydan kısıtlanmamış çevredir: "Denetlenemez."Sofa, avlu, bahçe ise kısıtlanmış ve özel olarak kurulmuştur: "Uygun biçimde yönlendirilebilir ve korunabilir."İşte, ana çizgileriyle görüldüğü gibi, Anadolu'daki Türk evinde pencereler, gereğine göre, ya kısıtlanmış çevreye, ya da kısıtlanmamış çevreye yöneltilmiştir.Çoğu kez bununla bile yetinilmemiştir. Odanın ve yapının daha güçlü olarak çevreye "yönelmeleri" amacıyla "çıkma"lar düzenlenmiştir. Böylece odanın içindeki en etkili oturma ögesi olan sedir, bütünüyle "dışarıya" taşmıştır.Çıkma, genellikle hafif bir yapı yöntemiyle daha uygun olarak çözümlenebilir. Bu hafif yapı yöntemi, bir duvar yüzeyi içinde çok sayıda pencerenin kurulmasına da katkıda bulunmaktadır. İşte bütün bu temel ilkeler, Türk evindeki pencerelerin, gerek evin düzenlenmesi ve çevreyle ilişkileri, gerekse odanın çevresel düzeni açısından özel bir önem kazanmasını sağlamıştır. Böylece, kimi zaman doğal, kimi zaman toplumsal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak pencereler, "bir yaşama kavramının dışa vurulması" olarak görülebilir.

Çıkmanın bakış açısı elden geldiğince genişletilmiştir. Odanın kuruluşunda pencereli yüzey sayısı çoğaltılarak yeni çözümlere ulaşılmaya başlanmıştır. Böylece hem daha ışıklı, hem de daha geniş bir görüş alanına ulaşılmıştır.

Böylelikle oldukça geliştirilen iç-dış ilişkiler hem yapının dışına, hem de içine doğru yönelmiş olur. İşte bu nokta, odanın ev çevresi içindeki alanlara açılmaya başlamasıdır. Çünkü gerçekten bu tür yönelmelerin, dışarıya olduğu kadar avlu, bahçe,

⁸³ Küçükerman, a.g.e., s. 110.

sofa ve benzeri "denetlenmiş" çevreye doğru yönlendirilmesi bir anlamda içe dönme olarak da nitelendirilebilir ve çok yaygın bir çözüm olarak görünür.

Odanın dış ilişkilerinin daha da yaygınlaştırıldığı durumlara da ulaşılmıştır. Öylesine çözümler vardır ki üç, ya da dört yöne doğru açılmalar görülür. İmkanlar ölçüsünde, çevrenin ilginç kesimlerine yönelmek için yapının kuruluşunun bile zorlandığı çözümlere gidilmiştir.

Çevre koşulları elverişli olduğunda, odanın imkanlar ölçüsünde, daha çok sayıda pencereyi yüzeylerle düzenlenmesi neredeyse bir temel ilke olarak görülebilir. Böylece, durağan bir ortam olan oda, çevresiyle olan güçlü ilişkileri açısından canlılık kazanır.⁸⁴

Yukarıda bahsedilen “geleneksel zevkler, batı konut tipolojisi, yapı malzemelerinin ithali ve zengin evlerinin yabancı mimarlar tarafından yapılmasına kadar, yani II. Abdülhamit dönemine (1876-1908) kadar direndiler. Gerçekten de batı seçmeciliğinin üslupsal gösterişine karşın 18. ve 19. yüzyıllarda konut mimarisi geleneksel yollar izledi.”⁸⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu yıllarına eşlik eden köklü siyasal ve sosyal değişimlerle bu ev tipi yavaş yavaş yok olmaya başladı. Bugün bir zamanlar Osmanlı şehirleri olan şehirlerin ortalarında ahşap, tek ailelik bahçeli evler varlıklarını biraz ihmalle, biraz yoksulluğa, şansa ya da son zamanlarda yapılan restorasyon çalışmaları ve yasalarına borçludur. Geçen yüzyılın sonundan itibaren yaşayan bir gelenek olma özelliklerini kaybeden bu evlerin yerini artık tuğla, taş ya da beton apartmanlar almıştır.⁸⁶

⁸⁴ Küçükerman, **a.g.e.**, s. 111-121.

⁸⁵ Kuban, **a.g.e.**, s. 90.

⁸⁶ Carel Bertram, “Türk Tahayyülünde Osmanlı Evi” **Türkler Ansiklopedisi C.XI** (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), s. 848.

2. Bozüyük Evleri

Bozüyük'te bulunan tarihi Türk evleri Bozüyük ilçe merkezinin çeşitli mahallelerinde yer almıştır. Evlerin yer aldığı sokaklar geleneksel Türk kentinin özelliklerini yansıtmakta, Türk kent dokusuna özgü dar ve çıkmaz sokaklar Bozüyük'te de görülmektedir.

Evlerin yapı malzemesi bölge şartlarına uygun olarak temelde taş, yapının duvarlarında ahşap ve kerpiçtir. Duvarlarda hımış ve bağdadi tekniği uygulanmış, sıva ile sıvanmıştır. Evlerin bitişik ve ayırık nizamda düzenlendikleri görülmektedir. Evlerde yoğun olarak sarı renk kullanılırken, bu renk dışında yeşil, beyaz ve pembe de kullanılmıştır. Cumhuriyet dönemi kagir yapılarında ahşap ve kerpiçin yanında tuğla malzeme kullanılarak evler inşa edilmiştir.

Bozüyük'teki tarihi evlerin büyük çoğunluğu direk sokağa açılan bir örnek dışında iki katlı evlerdir. İki katlı evler, giriş katı ve onun üzerindeki asıl kattan oluşan ve yine iki katlı konutların subasmanlı örnekleri şeklinde düzenlenmişlerdir. Subasmanlı örneklerde genelde bir bodrum kat düzenlemesi görülmektedir ve giriş tek veya çift yönlü merdivenlerle sağlanmıştır. Bu tip girişlerde giriş nişi olarak adlandırabileceğimiz taşlıklı bir bölüm söz konusudur. Giriş kısmının üstünde ahşap kemer benzeri yapılan süslemelerde bulunmaktadır. Bazı evlerde ise giriş kapısı cepheyle aynı düzlemde zemin seviyesinde bulunmaktadır.

Bozüyük'te evler genel olarak bahçeli olarak planlanmıştır. Bunun dışında bahçesi olmayan örneklerde rastlamak mümkündür. Bozüyük'te evlerin konumu şöyle gruplandırılabilir:

1. “Ev doğrudan sokakla ilişkili olup, girişini sokaktan alır, bahçe arka palandadır.
2. Bahçe önde olup, ev arka plandadır. Giriş bahçeden sağlanır.
3. Bahçe bir yandadır. Bu tipte: a) Evin geniş ve birincil giriş cephesi bahçe içinde, sokağa bakancephe daha ikincil özelliktedir. b) Evin geniş ve birincil

giriş cephesi bahçe içinde olduğu halde sokağa bakan diğer cephelerde önemlidir.

4. Genellikle bunlar, sokak köşelerinde planlanmış, iki cephesi sokağa bir cephesi bahçe içine bakan tiplerdir.
5. Ev sokak üzerinde olup, girişini bahçe içinden alır, bahçe yoktur.”⁸⁷
6. Giriş cephesi sokağa diğer üç cephesi bahçeye bakan evler, olarak sıralanabilir.

Yukarıda yerleşim içindeki konumlarına göre sıralaması yapılan evlerin tamamı Bozüyük'te görülmektedir. Bu evlerden bahçesi arka planda doğrudan sokağa açılan plan tipi yoğun şekilde uygulanmıştır. Bu tipte bahçe giriş cephesinden algılanmamaktadır.

Evlerde geleneksel Türk evinde görülen alt katın az pencereci ya da penceresiz bırakıldığı örnekler Bozüyük'te çok azdır. Bozüyük evlerinde alt katlarda günlük yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Giriş katlarında hizmet birimleri yanında odalarda bulunmaktadır. Üst kat pencerelerine göre daha küçük olmasına rağmen alt katlarda pencere açıklıkları evlerin genelinde görülmektedir.

Bozüyük evlerinde çeşitli cephe tipleri uygulanmıştır. Cephelerde çıkmalar, balkonlar, konsollar, saçaklar, silmeler, köşe dikmeleri ve pencereler cephelere hareket kazandırmaktadır. Tek ve çift çıkmalı evlerin yoğun olarak görüldüğü Bozüyük'te üst katların sokakla olan bağlantısının sağlanmasında çıkmalar önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca cephe boyunca uzanan tek-çift çıkmalarla ve bu çıkmaların yan cephede de devam etmesi sonucunda üst katlarda daha geniş bir kullanım alanı sağlanmıştır. Ayrıca çıkmalar “arsanın yön ve iklimsel koşullarına bağlı olarak en elverişli ışık, görüntü ve serinleme olanaklarını sağlamak, yazın gölge yapmak, kışında özellikle zemin katları yağmur ve rüzgardan korumak yoluyla, iklimle dengeli bir tasarıma yönelmek, Türk evi örgütleme ilkelerine göre önem taşıyan mekanları dış

⁸⁷ Başak Acar İpekoğlu, “Eskişehir-Tarihi Sit Alanı Paşa, Orta, Akcamii Mahalleleri Koruma ve Geliştirme Planı Tespit Çalışmalarının Yöntem ve Sonuçları” **Türk Etnografya Dergisi Sayı XVIII** (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1988), s. 156.

cephelerde de vurgulamak”⁸⁸, üst katlarda olabildiğince dışarı açılmak açısından da önemlidir.Çıkmaların taşınmasında konsollar, konsol kirişler ve kolonlar kullanılmıştır.

Bozüyük evlerinin genel olarak iç sofalı olarak düzenlendiği görülmektedir. Sofanın iki yanında birer veya ikişer oda şeklinde iç sofalı Türk Evi plan şeması uygulanmıştır.Evlerin pencerelerinde giyotin ve kanatlı pencere tipleri kullanılmıştır. Pencerelerde demir parmaklık ve demir kafes kullanıldığı da görülmektedir.

Saçakların altı ahşap kaplamalı, eğrisel profilli bağdadi sıva ile kapatılan örnekler ve bunların dışında altı açık mertekleri görünür durumda bırakılmış olan örneklere de Bozüyük’te rastlanmaktadır.Saçakların ahşap oyma tekniğiyle yapılmış dantel gibi işlenmiş bordürlerle süslendiği de görülmektedir. Çatılara baktığımızda ise kırma ve beşik çatılar kullanılmıştır.

Kullanılan malzemenin dayanıksızlığı, Kurtuluş Savaşı sırasında Bozüyük’ün işgal edilmesi ve burda bulunan yapıların yakılması, eski evlerin yerini yeni binaların alması ve bakımsızlık gibi nedenler bir çok evin yıkılmasına neden olmuştur. Günümüzde de ayakta olan tarihi evlerin bir kısmı kullanılmaması nedeniyle harap durumdadır. Bazı evlerde ise alt katların dükkan olarak düzenlenmesi nedeniyle evlerin orjinal cephe düzenini kaybettiği görülmektedir.

⁸⁸ Neslihan Sönmez, **Eskişehir'de Odunpazarı Tarihi Yerleşiminin Fiziksel Gelişimi ve Geleneksel Konut Dokusunda Dizgesel Çözümler** (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi S.B.E. Doktora Tezi, 1984), s. 73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOZÜYÜK EVLERİNDE CEPHE DÜZENİ

Bozüyük evlerinin cepheleri köşe dikmeleri, çıkmaları, pencereleri, silmeleri, ve plastırlarla yapılan süslemelerle dikkat çekmektedir.Evler cephelere göre gruplara ayrıldığında;

- 1) Zengin cepheli tipler,
- 2) Daha basit cephe elemanlarına ait tipler,
- 3) Geleneksel mimari özelliklerin bazılarını taşıyan tipler,
- 4) Cumhuriyet Dönemi kagir ev cephesi tipi.

1) Zengin cephe elemanlarına sahip tipler: Bozüyük evlerinde iki katlı evlerde zengin cephe elemanlarına rastlanmaktadır.Pencereler, silmeler, plastırlar, kemerler, konsollar gibi elemanlar bu cephe tipinin zengin görünümünde etkilidir.

2) Daha basit cephe elemanlarına sahip tipler: Cephede süsleme öğelerinin daha az görüldüğü, sade görünümlü tiplerdir.

3) Geleneksel mimari özelliklerin bazılarını taşıyan tipler: Cephelerinde süsleme elemanları bulunmayan ancak inşaat tekniği açısından geleneksel özellikler taşıyan tiplerdir.

4) Cumhuriyet dönemi kagir ev cepheleri: Cumhuriyet'in kurulmasından sonra kentlerin çağdaş yüzünü vurgulamak, yeni bir kent olgusu yaratmak amacıyla taş ve tuğla malzemenin kullanıldığı yeni konut tipleri yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla birlikte ekonomide meydana gelen değişimler konutlara da yansımış ve bu

durum yeni konut tiplerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.Evlerin cephelerinde geleneksel Türk evlerinden farklı düzenlemeler oluşmuştur.

Bozüyük evlerinde bu dört cephe tipi de görülürken, geleneksel mimari özelliklerin bazılarını taşıyan cephe tipi daha yoğun olarak görülmektedir.

1. Cephe Düzenini Oluşturan Elemanlar

- 1) Kapılar
- 2) Pencereler
- 3) Çıkmalar
- 4) Çatı ve Saçaklar
- 5) Köşe dikmeleri

1.1. Kapılar:

Bozüyük'te incelenen evler dört örnek dışında direk sokağa açılan evlerdir.Evlerin bir çoğunun giriş cephesinden algılanmayan arka bahçeleri bulunmaktadır.

Giriş Kapıları: Bozüyük evlerinde giriş kapıları çeşitlilik göstermektedir.Çift kanatlı ahşap kapılar yanında tek kanatlı kapılar da görülmektedir.

Tek kanatlı üstü pencereli tip, çift kanatlı penceresiz tip, çift kanatlı üstte yatay dikdörtgen pencereli tip, çift kanatlı üstte yatay dikdörtgen pencereli iki yanda dikey dikdörtgen pencereli tip, kapının üstü ve yanında pencere bulunmayıp kapı kanatlarında pencere bulunan kapı tipleri gözlenmektedir.Kapılar genel olarak yalnız bir işçilik gösterirken bir örnek ayrıntılı ahşap işçiliğiyle dikkat çekmektedir.(Resim 1)

Kapı kolları genellikle döküm demir olarak görülürken, kapılarda dikdörtgen kasetlerin yoğun olarak desenlendiği, geometrik biçimlerle baklava desenlerinin de

kullanıldığı gözlenmiştir.Kapı üstündeki ve yanındaki pencerelerin basık kemerlerle hareketlendirildiği örnekler de görülmektedir.

Bahçe Kapıları: Bahçe kapıları ahşap çift ve tek kanatlı yalın örneklerdir.

1.2. Pencereler:

Bozüyük evlerinde iki farklı pencere tipi kullanılmıştır.Bunlar tek-çift kanatlı ve giyotin denilen sürme pencere tipleridir.

Dikdörtgen, basık kemerli dikdörtgen, sivri kemerli dikdörtgen ve kare formlarında pencere örnekleri görülmektedir.

Basık kemerli dikdörtgen pencerelerin kullanıldığı iki ev özellikle dikkat çekmektedir. Bu iki evin tüm cephelerinde basık kemerli dikdörtgen pencereler kullanılmıştır. Her iki evde de giriş katı pencerelerinin kemerlerinin kilit taşları ve yastık taşları öne çıkartılarak pencereler hareketlendirilmiştir. Ana katta yer alan pencere kemerlerinde ise sadece kilit taşları öne çıkartılmıştır.Ayrıca pencere altlarına konsollar yerleştirilmiş ve pencere kenarları silmelerle hareketlendirilmiştir.(Res. 2, 3)

Hükümet Caddesi Hamam Sokak No:16 da yer almakta olan yapıda ise NeoKlasik akımın etkileri görülmektedir. Yapının ilk kat pencereleri sivri kemerli olup pencere kenarları silmelerle hareketlendirilmiştir.Ayrıca bu evin pencerelerinin üst kısmındaki bölümün kare şebekelere ayrıldığı ve renkli camların kullanılmış olduğu görülmektedir.(Res. 4) Bahsedilen evler dışında pencere kenarlarında silmelerin kullanıldığı evler de bulunmaktadır.

Pencereler genel olarak kare ve dikdörtgen bölmelere ayrılmıştır. Kasımpaşa Mahallesi Ömerağa Çıkmazı No: 5 de bulunan evin çıkmasındaki pencerede baklava motifi görülmektedir.(Res. 5)

Bodrum katlarda ise genellikle basık kemerli dikdörtgen pencereler görülürken, kemersiz dikdörtgen pencereler de görülmektedir.

Türk evinde dışa açılmada önemli rol oynadığı için Bozüyük evlerindeki çıkmaların pencereleri birçok örnekte daha büyük ve daha çok sayıda yapılmıştır. Ayrıca çıkmaların iki yan cephesinde dikey dikdörtgen pencerelerin de kullanıldığı görülmektedir.

Pencerelerde 11 evde demir parmaklık ve demir ferforje gibi öğelerin kullanıldığı da görülmektedir.

1.3. Çıkmalar:

Cepheler çıkmasız yada çıkmalı olmalarına göre sınıflandırılmışlardır.

1.3.1. Çıkmasız Cepheler:

Bu tip de girişler dışında tüm cephe aynı düzlemedir. Tek veya çift katlı olan bu tipin alt grupları şunlardır.

1.3.1.1. Klasik Cepheler:

Bu tipin örnekleri iki katlı olarak Bozüyük ilçesinde görülmektedir. İki katlı örneklerde giriş kapısı cepheyle aynı düzlemedir. (Res. 6; Şek. 1), (Res. 7) Girişlerin cephenin ortasında yer aldığı bu evlerde bodrum katının bulunduğu bir örnek görülmektedir.

1.3.1.2. Ortası Balkonlu Cepheler:

Bozüyük'te bu tipte tek bir ev bulunmaktadır. İki katlı olarak düzenlenmiş olan bu evde balkon cephenin ortasında yer almakta ve cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. (Res. 8; Şek. 2)

1.3.1.3. Girişi Daha İçeride Tutulan Cepheler:

Bodrum kat veya direk zemin üzerine tek veya iki katlı evlerde görülen bu cephe tipinde giriş ortada veya yanda bulunabilmektedir. (Res. 9; Şek. 3)

1.3.1.4. Orta Kısım Daha İceride Pedimentli ve Profilli Cepheler:

Bu tipteki evler bodrum kat üzerine tek katlı olarak düzenlenmiştir. Giriş cephenin ortasında ve girintidedir.

1.3.2. Çıkmalı Cepheler:

Çıkmalar konutun yer aldığı arsanın doğal ve kentsel verileri ile Türk evinin sosyal yaşantısı gerekleri doğrultusunda biçimlenen yapı öğeleridir.⁸⁹

Bozüyük evlerinde çıkmalar çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Bunlar:

- a) Tek çıkmalı cepheler
- b) Çıkmanın tüm cephe boyunca yer aldığı cepheler
- c) Testere dişi çıkmalı cepheler
- d) Çift çıkmalı cepheler⁹⁰

1.3.2.1. Tek Çıkmalı Cepheler:

Bu tip evlerde çıkma cephenin ortasına veya yanına yerleştirilmiştir. Bozüyük'te çıkması yanda tutulmuş tipe rastlanmazken çıkmanın ortada yer aldığı örnekler yoğun olarak görülmektedir. (Res. 10; Şek. 4), (Res. 11; Şek. 5), (Res. 12), (Res. 13), (Res. 14), (Res. 15), (Res. 16), (Res. 17), (Res. 18)

Çıkmanın ortada yer aldığı bütün örneklerde, giriş cephenin ortasında bulunmaktadır. Girişin yanda tutulduğu örneklere Bozüyük'te rastlanılmamaktadır.

1.3.2.2. Çıkmanın Cephe Boyunca Yer aldığı Örnekler:

Bozüyük evlerinde bu tipin örnekleri yoğun olarak görülmektedir. Bodrum veya zemin üzerine iki katlı olarak görülen bu örneklerde kapı cephenin ortasında bulunmaktadır. (Res. 19; Şek. 6), (Res. 20; Şek. 7), (Res. 21), (Res.

⁸⁹ Sönmez, a.g.e., s, 73

⁹⁰ Şerife Özüdoğru, **Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar Evlerinin Cephe Örnekleri** (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2005), s:26

22), (Res. 23), (Res. 24), (Res. 25), (Res. 26), (Res. 27) Girişin yanda yer aldığı örneğe Bozüyük'te rastlanılmamıştır.

Ortası öne çıkarılmış çıkmalılar: Bu cephe tipinde çıkma cephe boyunca uzanırken orta kısım daha öne çıkarılmıştır.Bozüyük'te yoğun olarak görülen bu örneklerin tamamında giriş cephenin ortasında yer almaktadır. Ayrıca ev sokak köşesinde yer alıyorsa çıkmanın köşeden dönme yaparak yan cephede de devam ettiği örnekler de görülmektedir.(Res. 28; Şek. 8), (Res. 29; Şek 9), (Res. 30), (Res. 31; Şek 10), (Res. 32; Şek. 11) (Res. 33; Şek 12), (Res. 34; Şek. 13), (Res. 35), (Res. 36), (Res. 37).

1.3.2.3. Testere Dişi Çıkmalı Cepheler:

Dar sokak köşelerine yerleştirilen evlerde sıklıkla uygulanan cephe biçimidir. Sokak köşelerinde sokakların darlığıyla doğru orantılı olarak çıkma sayıları artarak, cepheye tekli, ikili, üçlü olarak yerleştirilmiştir.⁹¹ Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar evlerinde örnekleri görülen bu cephe tipi Bozüyük'te görülmemektedir.

1.3.2.4. Çift Çıkmalı Cepheler:

Cephe üzerinde iki çıkmanın görüldüğü bu tipteki evlere Bozüyük'te fazla rastlanılmamaktadır.Çift çıkmalı ev sokak köşesinde yer alıyorsa köşe dönme yaparak çıkmanın yan cephede de çıkma yaptığı görülmektedir. Çift çıkmalı pedimentli cephe tipi de Bozüyük'te görülen cephe tipleri arasındadır. (Res. 38; Şek. 14), (Res. 39), (Res. 40), (Res. 41)

1.3.2.5. Üç Çıkmalı Cepheler:

Özellikle büyük boyutlu ikiz evlerde görülen üç çıkmalı cepheler Bozüyük evleri arasında görülmemektedir.

1.3.3. Kagir Ev Cepheleri:

Cumhuriyet öncesi şehirlerin büyük bölümü, yerel malzeme ve teknoloji ile üretilmişti. Cumhuriyet sonrasında betonarme karkas, tuğla duvarlar, ve dışı da taş

⁹¹ Şerife Özüdoğru, a.g.e., s, 26

taklidi çakıllı güçlü sıva ile sıvanmış veya doğrudan ince yonu taş kaplanmıştı.Çağdaş teknolojinin en sadesi yabancı uzman ve işgücünden yaraalanı olarak öğrenilmişti.⁹² Bozüyük'te bulunan bu dönemki evlerde de Bulgar ustaların çalıştığı, evlerin inşasında taş ve tuğla malzeme kullanılarak yapıldığı görülmektedir.

Bozüyük'te bu tipi temsil eden üç örnek bulunmaktadır. “Çolak İbrahim Köşkü su basmanı seviyesine kadar kesme taş taklidi yapılmıştır.Sıva kabartmaları ile oluşturulan silmeler, pencere ve kapı söveleri ile lentolarını dolanıp pencerelerin alt seviyelerini birbirine bağlayarak, tüm cephe boyunca devam etmektedir.Ana cephe basamaklı ve sütunlu bir giriş ve bu sütunların taşıdığı çıkma ile cephe zenginleştirilmiştir.”⁹³ Kasımpaşa Mah. Zübeyde Hanım Caddesi No:2 de Çolak İbrahim köşküyle benzer bir uygulamanın olduğu görülmektedir.Her iki evde tuğla malzeme kullanılarak inşaa edilmişlerdir. (Res. 42; Şek. 15), (Res. 43)

Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No:2 de bulunan “yapının Neo Klasik dönem özelliklerine sahip olduğu, zemin katının son derece sade yapıldığı, cadde cephesine geniş vitrinli bir dükkan yapıldığı, sokak cephesinde ise bir pencerenin yer aldığı görülmektedir.Yapının birinci katı konsollarla desteklenmiş çıkmalı birinci katla ikinci katı ayıran bölümde ince bir silme bulunmaktadır.Katın köşelerinde ve ortada kaideli ve başlıklı plastrlar mevcuttur.Başlıklarda yıldız kabartmaları bulunmaktadır.”⁹⁴ (Res. 44; Şek 16)

1.3.4. Çıkma Altı Elemanlarına Göre:

- 1) Konsol Çıkmalar
- 2) Konsol Kirişli Çıkmalar
- 3) Birkaçının Tipin Birlikte Kullanıldığı Çıkmalar
- 4) Kolonlar Üzerine Çıkmalar
- 5) Bağdadi ile Profillendirilmiş Ahşap Çıkmalar

⁹² Şevki Vanlı, **Mimariden Konuşmak. Bilinmek İstenmeyen 20. YY Türk Mimarlığı Eleştirel Bakış, C.3, Türk Mimarlığında Konular açısından Bakmak ve Bitirirken** (Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, 2006), s. 623

⁹³ Çelik, **a.g.e.**, s. 84

⁹⁴ Çelik, **a.g.e.**, s. 99

1.3.4.1.Konsol Çıkmalar

Bozüyük evlerinde örneklerine rastlanan çıkma tiplerinden birisidir. Bu çıkma tipinde döşemeyi oluşturan ahşabın dışarıya doğru uzamasıyla çıkma taşınır.

Çıkmanın altının kaplandığı malzemeye baktığımızda Bozüyük'te yoğun olarak eğrisel profilli bağdadi sıvanın kullanıldığı örnekler ve ahşap kaplamalar görülmektedir.

1.3.4.2. Konsol Kirişli Çıkmalar

Bozüyük evlerinde yoğun olarak karşılaşılan çıkma tiplerinden birisidir. Bu çıkma tipinde kirişlerin uzatılmasıyla oluşturulan çıkmalar konsollarla desteklenmektedir.

Çıkmayı taşıyan konsol sayısının Bozüyük evlerinde iki olduğu görülmektedir. Her çıkmanın kenarlarında birer konsol bulunmaktadır. Çıkmaların altının ahşapla kapatıldığı görülmektedir.Çıkmanın yan cephede devam ettiği örneklerde aynı köşede iki konsolun kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Bu iki konsolun arasının ahşapla kapatıldığı görülmektedir.

Hükümet Caddesi Hamam Sokak No:16 da yer almakta olan yapıda ise cephenin üç yanında devam eden çıkmada ikişerli olarak cephenin köşelerinde ve ortasında üç sıra taş konsolun kullanılmış olduğu görülmektedir.

1.3.4.3. Çeşitli Tipleri Birleştiren Çıkmalar:

Bozüyük' te konsol çıkma ve konsol kirişli çıkmaların birlikte kullanıldığı örnekler görülmektedir.

1.3.4.4. Kolonlar Üzerine Çıkmalar:

Bozüyük Evlerinde bir örnekte bu çıkma tipi görülürken, evin çıkması iki adet kolon tarafından taşınmaktadır.(Res. 32)

1.3.4.5. Bağdadi İle Profillendirilmiş Ahşap Çıkmalar:

Çıkma altına ince ahşap çıtalar çakılıp, iç bükey profillendirilmesi sonucu elde edilmiş düzenlerdir.⁹⁵ Bozüyük'te çıkmanın cephe boyunca yer aldığı örneklerde bu çıkma altı elemanı görülmektedir.

1.4. Çatı ve Saçaklar:

Türk evinin yukarıdan aşağıya doğru oluşumunda en üst unsur çatıdır. Zeminin kalın taş duvarlar ile yükseltilmesi suretiyle oluşturulan kagir bir altyapı üzerine oturtulan yol istikametine tabi olan kagir sütrüktüre göre genişleyen ve kendi özel yönelişiyle oluşan ahşap kısmın korunmasını sağlayan çatılar Türk evinin önemli bir unsurudur.⁹⁶ Bozüyük evlerinde kırma çatılar kullanılırken, kırma çatılı evlerde dört yöne eğimli tipler bulunmaktadır. Çatı örtü malzemesi olarak alaturka ve alafranga kiremitin kullanıldığı görülmektedir.

Saçaklara bakıldığında genişlikleri 50-80 cm arasında değişmektedir. Genel olarak saçakların altı ahşap kaplamalıdır veya eğrisel profilli bağdadi sıva ile kapatılmıştır. Altı açık mertekleri görünür durumda bırakılmış olan örneklere de Bozüyük'te rastlanmaktadır. Bozüyük evlerinin saçaklarında ki süslemeler dikkat çekmektedir. Saçakları taşıyan furuşlar, oyma tekniğinde yapılmış ahşap süs öğeleri cephelerin hareket kazanmasında etkilidir.

Bozüyük evlerinde saçak altları kapatılan konutlarda yöreye özgü bir özellik olarak cephenin ortasındaki çatı bölümünün yükseltildiği ve üçgen alınlıklar oluşturulduğu görülmektedir. Bu alınlıklar da kitabeler ve nazarlıklarla bezenmektedir. Ayrıca bu tip saçağa sahip olan bir evin alınlığının saatle süslendiği görülmektedir.

1.5. Köşe Dikmeleri:

Bozüyük evlerinde köşelerde ağaç dikmelerin kullanıldığı görülmektedir. Boyasız ağaç görünümlü örnekler dışında boyalı olan örneklere de

⁹⁵İpekoğlu, a.g.e., s. 158

⁹⁶Turgut Cansever, **Türk Evinin Mimarisi, Türkler Ansiklopedisi C. XII** (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), s. 200.

rastlanmaktadır.Bozüyük evlerinde köşelerde plastırların kullanılmış olduğu örnekler de, plastırlar cepheden farklı bir renge boyanarak vurgulanmışlardır.

1.6. Çeşmeler:

Günümüzde sokaklarda birkaç yer dışında çeşmelere rastlanmamaktadır. Bir evin köşesi pahlanarak buraya köşe çeşmesinin yerleştirildiği görölmektedir.Ancak bu çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.⁹⁷

⁹⁷ Kurulay Yılmaz kitabında eskiden sokakların köşebaşlarında tulumbarın ve çeşmelerin bulunduğunu yazmaktadır. Ancak günümüzde bu çeşme ve tulumbarlara rastlanmamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MALZEME VE DUVAR TEKNİKLERİ

İç Anadolu bölgesinde “yerel yapı malzemesi ve taşıyıcı sistem açısından bakıldığında, kullanılan temel malzemeler ahşap taş ve kerpiçtir. Taş ve kerpiç yapılarda, ahşap ise pencere, kapı, dam ya da çatı gibi mimarlık öğelerinde zorunlu olarak kullanılmıştır.”⁹⁸

Bozüyük evlerinde bölgenin sağladığı imkanlara bağlı olarak yukarıda bahsedilen malzemeler kullanılmıştır.Evlerin temelinde taş kullanılırken, temelin üstünde ahşapla birlikte kerpicingin kullanıldığı görülmektedir.Ahşap iskelet arasına kerpiç doldurularak yapılan hımiş ve bağdadi tekniği uygulanmış, yapıların duvarları içten ve dıştan sıvayla sıvanmıştır.Bir örnekte ise temelde moloz taş, giriş katında tuğla ve moloz taş, ikinci katta ise kerpiç malzeme kullanıldığı görülmektedir. Evin dış cephesi sıvanmamıştır. Evlerde yoğun olarak sarı renk kullanılırken, bu renk dışında yeşil, beyaz ve pembe de kullanılmıştır

Evlerin tavanlarında ahşap malzeme kullanılmış olup bazı örneklerde tavan göbeği ile süslenmiştir.Ahşap malzemenin saçaklarda kullanılmış olduğu ve saçakların oyma tekniğiyle süslendiği de görülmüştür.Bunlar dışında çıkmalarda, kapı, pencere doğramaları, köşe dikmeleri, korkuluk ve konsollarda da ahşap malzemenin kullanıldığı görülmektedir.Ayrıca kat aralarında kullanılan ahşap kirişler ve silmelerle katlar birbirinden ayrılmışlardır.

Metal malzeme ise evlerde kapılarda, kapı tokmaklarında, balkon ve merdiven korkuluklarında, pencere kafeslerinde kullanılmıştır.Evlerin çatıları kiremitle örtülmüştür.

⁹⁸ Sözen, a.g.e., s. 62.

Cumhuriyet döneminde yapılan kagir yapılarda ise duvarlar tuğla ve taş malzemeler kullanılarak örülmüştür.Yine bu evlerde balkon ve merdiven korkuluklarında, konsollarda taş malzemelerin kullanılmış olduğu da görülmektedir..

BEŞİNCİ BÖLÜM

BOZÜYÜK EVLERİNDE SÜSLEMELER

Bozüyük evlerinin cephelerinin çeşitli süsleme öğeleri ile karşılaşılmaktadır. Bozüyük evleri süslemeleri:

1.Ahşap, 2.Madeni, 3.Ahşap üzerine alçı sıva ve boya ile yapılan süslemeler olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

1. Ahşap Süslemeler

Yapıdaki Yeri: Ahşap malzeme evlerde çatı ve saçaklarda, alınlıklarda, çıkma altlarında, konsollarda, kapılarda, korkuluklar da görülmektedir.

Çatı ve Saçaklar: Çatı süslemesine Bozüyük'te bir evde rastlanmaktadır. Yeni Mahalle Çolak İbrahim Bey Caddesi No:43 te yer alan evin bahçeye bakan arka cephesinin üçgen alınlığının üstünde ahşaptan oyma tekniğiyle yapılmış bir akroter görülmektedir. (Res: 45)

Saçak altlarının Bozüyük evlerinde ahşap malzemeyle veya eğrisel bağdadi sıvayla kapatılmış olduğu görülmektedir. Bozüyük'te saçak süslemelerine sahip iki ev bulunmaktadır.(Res. 37, 44) Bu evlerden Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2 de yer almakta olan evin ahşapla kaplanmış saçak altının dikdörtgen kasetlere ayrılmış olması, saçak uçlarındaki oyma tekniğindeki dantel gibi işlenmiş kalp şeklindeki süslemeleri ve yine saçak altına yerleştirilmiş ince işçilikli furuşları oldukça dikkat çekicidir. (Res. 46) Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 15 de yer alan evin saçak uçlarında yine oyma tekniğiyle yapılmış bir bordür görülmektedir.Yeni Mahalle Çolak

İbrahim Bey Caddesi No:43 te yeralan evin saçak altlarında furuşların kullanılmış olduğu görülmektedir.(Res. 11)

Alınlıklar: Bozüyük Yeni Mahalle Çolak İbrahim Bey Caddesi No:43 te yeralan evin bahçeye bakan arka cephesinin üçgen alınlığı ahşap malzemeyle kaplanmıştır. Ahşap kaplamanın üzerine çakma tekniğiyle karşılıklı ok uçlarının dizilmesiyle oluşturulmuş bordür üçgen şeklinde düzenlenmiştir.Bu üçgenin ortasına yerleştirilen ahşap bir madalyonun dışına yıldız şeklinde ışınlar, en dışada bitkisel bezemeli bir bölüm daha eklenmiştir. (Res. 45)

Çıkma Altı ve Konsollar: Ahşap konsollar cephenin görünümünde oldukça etkilidir. Çıkmalı cephelerde ahşap konsollar kullanılmış olup, kullanılan bu konsolların yerleri çeşitlilik göstermektedir.Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No: 12 de bulunan çift çıkmalı evin bir köşesine iki konsol yerleştirilmiştir ve bu konsolların ortasına ahşap madalyon yerleştirildiği görülmüştür.(Res. 47)

Kapılar: Bozüyük evlerindeki kapılar ahşap malzemedan yapılmış, çift kanatlı kapılardır. Genel olarak dikdörtgen kasetlere ayrılmış yalın örneklerdir. Bir örnek ayrıntılı işçiliğiyle dikkat çekmektedir.İki kanatlı olan bu örnekte dikdörtgen şeklindeki iki ana kaset baklava motifiyle desenlenmiştir. Üst bölümdeki dikdörtgen kaset daha uzunken alt kısım daha kısadır.Kapıdaki bu dikdörtgen bölümlere kabartma şeklinde baklava motifi, bu motifin kenarlarına ise üçgen prizmalar yerleştirilmiştir.Kanatların ortasındaki bingi çıtası spiral şeklindedir.Kasetlerin kenarları simetrik şamdanlarla sınırlandırılmıştır.Kanatların en üst kısımlarında da üçgen alınlıklar bulunmaktadır. (Res. 1)

Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12 evde giriş kapısının hemen üzerine iki katı birbirinden ayıran ahşap kirişe bitişik olarak ahşaptan dört dilimli bir kemer yerleştirilerek giriş kapısı sınırlandırılmıştır.(Res. 48)

Korkuluklar: Yeni Mahalle Çolak İbrahim Bey Caddesi No:43 te yeralan evin giriş kısmı zeminden yüksekte bulunduğu için iki yönden evin giriş kapısına

çıkılmaktadır. Burada taşlık kısmında ajur tekniğiyle yapılmış taşlık korkuluğu görülmektedir. (Res. 11)

2. Madeni Süslemeler

Yapıdaki Yeri: Madeni süsleme öğeleri evlerin kapılarında, balkon, merdiven ve pencere korkuluklarında kullanılmıştır.

Kapılar: Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45 de yer alan evin giriş kapısı ve bodrum kapıları metalden yapılmış olup geometrik desenli ferforjlerle süslüdür.(Res. 10) Bu evin yakın dönemde yenilenmiş olduğu bilinmektedir.

Balkon ve Merdiven Korkulukları: Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No:12 de yer almakta olan evin balkon korkuluklarının geometrik motiflerle bezenmiş ferforje olduğu görülmektedir.(Res. 8)

Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45 de yer alan evin merdiven korkuluklarında da yine geometrik motiflerle bezenmiş ferforjelerin kullanılmış olduğu görülmektedir.

Pencere Korkulukları: 11 evin pencerelerinde demir korkuluk ve parmaklıkların kullanılmış olduğu görülmektedir.Demir korkuluklar da bitkisel ve geometrik motiflerle bezenmiş ferforjeler kullanılmıştır.

3. Ahşap Üzerine Alçı Sıva ve Boya İle Yapılan Süslemeler

Yapıdaki Yeri: Sıva süslemeler evlerin cephelerinde alınlıklarda, kat arası ve pencere kenarlarında ki silmelerde, plastırlarda kullanılmıştır.

Alınlıklar: Bozüyük'teki tarihi evlerin 9 tanesinin alınlıklarında süsleme öğelerine rastlanmaktadır. Bu süsleme öğeleri nazarlıklar ve inşaa kitabeleridir. Yeni Mah. Şevket Usta Sok. No: 24 yeralan evin üçgen alınlığındaki saat motifi ise dikkat çekicidir. (Res. 49) Bir başka evde ise alınlığın ortasında, kenarlarında yarım daire ortasında ise daire içersinde yıldız motifleri görülmektedir. Kitabelerinde farklı şekillerde düzenlendiği görülmektedir. Alınlıklarda dikdörtgen ya da kare şeklindeki kitabeler dışında ters kalp şeklinde kitabeler de görülmektedir.

Duvar Resmi: Tezimin konusunu evlerin cepheleri oluşturmakla birlikte Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45 te bulunan ve günümüzde Çimse-İş Sendikası olarak kullanılan yapının üst kat odalarından birinde bir duvar resmi bulunmaktadır. Yağlı boya ile yapılan bu resimde Bozüyük Kereste Fabrikası'nın tasvir edildiği görülmektedir.

Resim her köşesine birer kare içersinde çiçek rozeti gelecek şekilde dilimli baklava desenlerinden oluşan bir bordürle çerçevelenmiştir. Resmin konusu bir kereste fabrikasının görünümü ve işleyiştir. Sağ altta fabrikanın kapısı ve bahçe duvarı, ortada çalışır halde gösterilen fabrikanın ana binası, depoları görülmektedir. Sağ üstte ise fabrikanın vinçlerle getirilen işlenmemiş tomrukları işleyerek yine vinçlerle işlenmiş olan kalasların taşınması tasvir edilmiştir. İşlenmiş olan kalasların fabrika bahçesi ve depolarında düzenli bir şekilde dizili oldukları görülmektedir.

Resmin ortasındaki fabrika bacası ve sağ üstteki fabrikanın bacasından çıkan duman fabrikanın işlerliğini göstermektedir. Resimde ayrıntılı fabrika binaları, vinçler, teller, bacalar ve dekovil hattı görülmektedir. Oldukça detaylı bir üslubun izlendiği resimde bahçe kapısının menteşeleri dahi gösterilmiştir.

Resim bir ilkbahar mevsiminde Bozüyük tepelerinin yeşilliklerini, ormanlarını göstermektedir. Sağdaki fabrikanın bacasından çıkan dumanlar gökyüzüne yayılırken tam ortada Bozüyük Kereste Fabrikası yazısı Osmanlıca olarak okunmaktadır. Gökyüzünde koyu mavi ve açık mavi yanında sarımtırak renk değerleri, açık koyu tonları başarıyla verilmiş, dağların yamaçları ve vadiler koyu yeşil, açık yeşil, bej gibi

renklerle verilirken, ağaçların cinsi, düzlüklerin daha açık yeşillerle gösterilmesi ve dağların doruklarında ağaçsız alanların boz renklerle oldukça ustaca gösterilmiş olması ilgi çekicidir.Bozüyük'ün doğasını aslına uygun bir şekilde gösteren bu resimde vadiler daha ağaçlıklı, dağlar ise mevsimsel olarak ilkbaharda yeşillenen otlulu tepeler olarak gösterilmiştir.Seyrek olarak selvi ağaçlarından bir ağaç sırası tepeleri taçlandırmaktadır.

Resmin sol köşesindeki Osmanlıca yazıda Müressimi (Resmi yapan) Petro M. Koçarof isimli bir ressamın adı yazmaktadır. (Res. 50)

Resimde görülen fabrika “Cumhuriyet’in ilanından sonra kurulmuştur.Talaşlar yakılarak fabrika çalıştırılıyor, elde edilen elektrik ile hem fabrika çalıştırılıyor hem de Bozüyük’te resmi daireler ve sokaklar aydınlatılıyordu.(Res. 51,52)Resimde de gösterildiği gibi 1925 yılında kurulup, 1926 yılı Şubatında üretime geçen İbrahim Çolak’a ait olan fabrikada 20 km uzaklıktan hava hattı ve 14 km uzunluktaki dekovil hattı ile keresteler getirilmekteydi.”⁹⁹Mustafa Kemal Atatürk Bozüyük’te işletmeye açılan Kereste fabrikası’nı ziyaret etmek üzere 20 Mayıs 1926’günü saat 9.45’te Bozüyük İstasyonu’na gelmişti. Atatürk fabrika ile ilgili gerekli bilgileri aldıktan sonra İbrahim Çolak’ın köşküne gitmiştir.¹⁰⁰

⁹⁹ Yılmaz, a.g.e., s, 99

¹⁰⁰ Mehmet Önder, **Atatürk’ün Yurt Gezileri** (Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1975), s. 74

ALTINCI BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA ve DEĞERLENDİRME

Bozüyük evleri bölgenin iklimsel, geleneksel özelliklerine uygun olarak taş, ahşap, kerpiç malzeme kullanılarak inşaa edilmişlerdir. Bunların dışında Cumhuriyet dönemi kagir yapılarında tuğla malzeme de kullanılmıştır. Taş malzeme evlerin temellerinde, ahşap, kerpiç ve tuğla malzeme ise katlardaki duvarlarda kullanılmıştır. Bozüyük evleri bölgedeki Eskişehir Odunpazarı, Osmaneli, Pazaryeri gibi yerleşim birimlerinde yeralan evlerde kullanılan malzeme ve inşaa teknikleri açısından benzerlik göstermektedir.

Bozüyük'teki tarihi evlerin büyük çoğunluğu direk sokağa açılan bir örnek dışında iki katlı evlerdir. Evlerin birçoğunda bodrum katın bulunduğu görülmektedir. Üç katlı ev tipi Bozüyük'te görülmemektedir. Bilecik'in Osmaneli, Eskişehir Odunpazarı ve Ankara Beypazarı evlerinde üç katlı ev tipi görülürken Bozüyük evlerinde bu ev tipi görülmemektedir. Osmaneli'nde evler ipekçiliğin konut içinde üretimine bağlı etkenlerin getirdiği farklılaşmalar nedeniyle Bozüyük evlerinden farklı özelliklere sahiptir.

Bozüyük evlerinde Ege bölgesinde görüldüğü gibi geniş saçaklar yoktur. Eskişehir Odunpazarı, Sivrihisar, Pazaryeri, Osmaneli evlerinde görüldüğü gibi Bozüyük'te de tek ve çift çıkmalar kullanılan evler yanında çıkmasız ev tipleride görülmektedir. Çıkmalar sokakla kurulan iletişimde önemli bir yere sahiptir. Çıkmaların taşınmasında konsollar, konsol kirişler ve kolonlar kullanılmıştır.

Bozüyük'teki tarihi Türk Evlerinin kitabelerinden ve elde edilen bilgilerden XX. yüzyılın başlarıyla en geç 1939 tarihleri arasında yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemlerde "aile yapısının değişmesi, aile ekonomisinin değişmesi ve kültürel

değişimler sonucunda ekonomik ve sosyal yapıda ortaya çıkan değişimler geleneksel konutlarda iç alan kullanımında¹⁰¹ ve buna bağlı olarak evlerin cephelerinin düzenlenmesinde de değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Evlerin büyük bir kısmında alt katın da günlük yaşam için kullanılır hale geldiği görülmektedir. Alt katlarda odalar ve diğer hizmet birimleri bulunurken, üst katlarda sofa ve odalar görülmektedir. Osmaneli, Pazaryeri, Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar, Ankara Beypazarı, evlerindeki sağır ve yüksek duvarlı alt kat düzenlemeleri Bozüyük Evleri'nde görülmemektedir. Bozüyük evlerinin alt katlarında da geniş pencere açıklıkları bırakılmıştır. Pencerelede kanatlı ve giyotin tipi sürgülü pencere sistemleri kullanılmıştır.

Bitişik ve ayırık nizamda inşaa edilmiş olan Bozüyük evlerinin büyük bir çoğunluğunda giriş cephesinden algılanmayan bir bahçe bulunmaktadır. Bunun dışında bahçesi evin önünde veya yanında bulunan örnekler de bulunmaktadır. Evlerin giriş cepheleri evin sokağa olan konumuna göre düzenlenmiştir. Evlerin bahçe ve giriş kapıları tek ve çift kanatlı olarak düzenlenmiş sade örneklerdir. Giriş kapılarının yanına ve üstüne konan pencereler farklılık gösterebilmektedir.

Bozüyük evleri bölgedeki diğer evlerle süsleme açısından değerlendirildiğinde; Osmaneli evlerinin cepheleri süsleme ve bezemelerden uzaktır.¹⁰² Pazaryeri evlerinin cepheleri sade tutulmakla birlikte saçaklarda ahşap süsleme öğeleri görülmektedir.¹⁰³ Bu evlerde çıkmalar cephelere hareket kazandırmaktadır. Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar evlerinde ise zengin cepheli evler görülmektedir.¹⁰⁴ Bozüyük evlerinin dış cephelerinde ise süsleme öğelerine bir kaç evde rastlanmaktadır. Alınlık süslemeleri, iki evin saçaklarında görülen nakışlar, saçak altı furuşları, plastırlar ayrıca evlerdeki silmeler Bozüyük evlerinin cephelerinde görülmektedir. Bunlardan özellikle alınlıklarda görülen süslemeler dikkat çekicidir. Bahsedilen örnekler dışında evlerin büyük bir

¹⁰¹ Pamir ve Yücel, **a.g.e.**, s. 75

¹⁰² A. Battalgazi Pamir ve A. Yücel, Osmaneli'nde Sosyo-Ekonomik Değişimlerin Konut Tipolojisine Etkileri, **İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi**, C. 4, S.2 (İstanbul: 2005), s. 70-78.

¹⁰³ Gözde Çelebioğlu, **Pazaryeri'nde Tarihi Türk Evlerinin Cephe Örnekleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 36.

¹⁰⁴ Özüdoğru, **a.g.e.**, s. 21

bölümünün cephelerinin sade bir düzenlemeye sahip olduğu Bozüyük'te, evlerin dış ve iç kısımlarında duvarların sıvanmış olduğu görülmektedir.Kırma ve beşik çatının kullanıldığı evler kiremitle örtülmüşlerdir.

SONUÇ

Bozüyük'teki geleneksel Türk Evlerinin cephe tiplerini araştırdığım tezimde, evlerin cepheleri sınıflandırılmış, yapılan sınıflandırmaya bağlı olarak evlerin cephe çizimleri yapılmış, fotoğrafları çekilmiştir.Evlerin cephelerini oluşturan elemanlar, çıkmalar, kapılar, pencereler, çatı ve saçaklar, süsleme öğeleri incelenmiştir.

Bozüyük'te evlerin tamamı iki katlı düzenlenirken bir örneğin tek katlı yapıldığı görülmektedir.Subasmanlı ve bodrumlu girişi merdivenlerle sağlanan evlerin yanında, girişi zemin seviyesinde olan evler de bulunmaktadır.Buna bağlı olarak evlere giriş, direk zeminde olan veya merdivenlerle çıkılan ev cephesine göre daha içerde tutulan kapılarla sağlanmıştır.Evlerde bölgeye uygun olarak ahşap, kerpiç, taş ve tuğla malzeme kullanılmış, duvarlar hıms tekniğinde yapılarak yüzeyleri sıvanmıştır. Evlerde yoğun olarak sarı renk kullanılırken, bu renk dışında yeşil, beyaz ve pembe de kullanılmıştır.

Demir malzeme kapı kollarında pencere demirlerinde kullanılmıştır.Evlerin cepheleri çıkmasız, tek çıkmalı, iki çıkmalı olarak düzenlenmişlerdir.Evlerde ön cepheden görülmeyen bir bahçe bulunurken, bahçesi önde veya yanda olan ev tiplerinede az sayıda rastlanılmaktadır. Saçak altları ahşapla kapatılmış, eğrisel bağdadi sıvayla sıvanmış veya mertekleri görünür şekilde açık bırakılmıştır.Ayrıca saçak uçlarına oyma tekniğiyle yapılmış bordürler yerleştirilmiştir. Çatılarda kırma ve beşik çatılar kullanılmıştır.

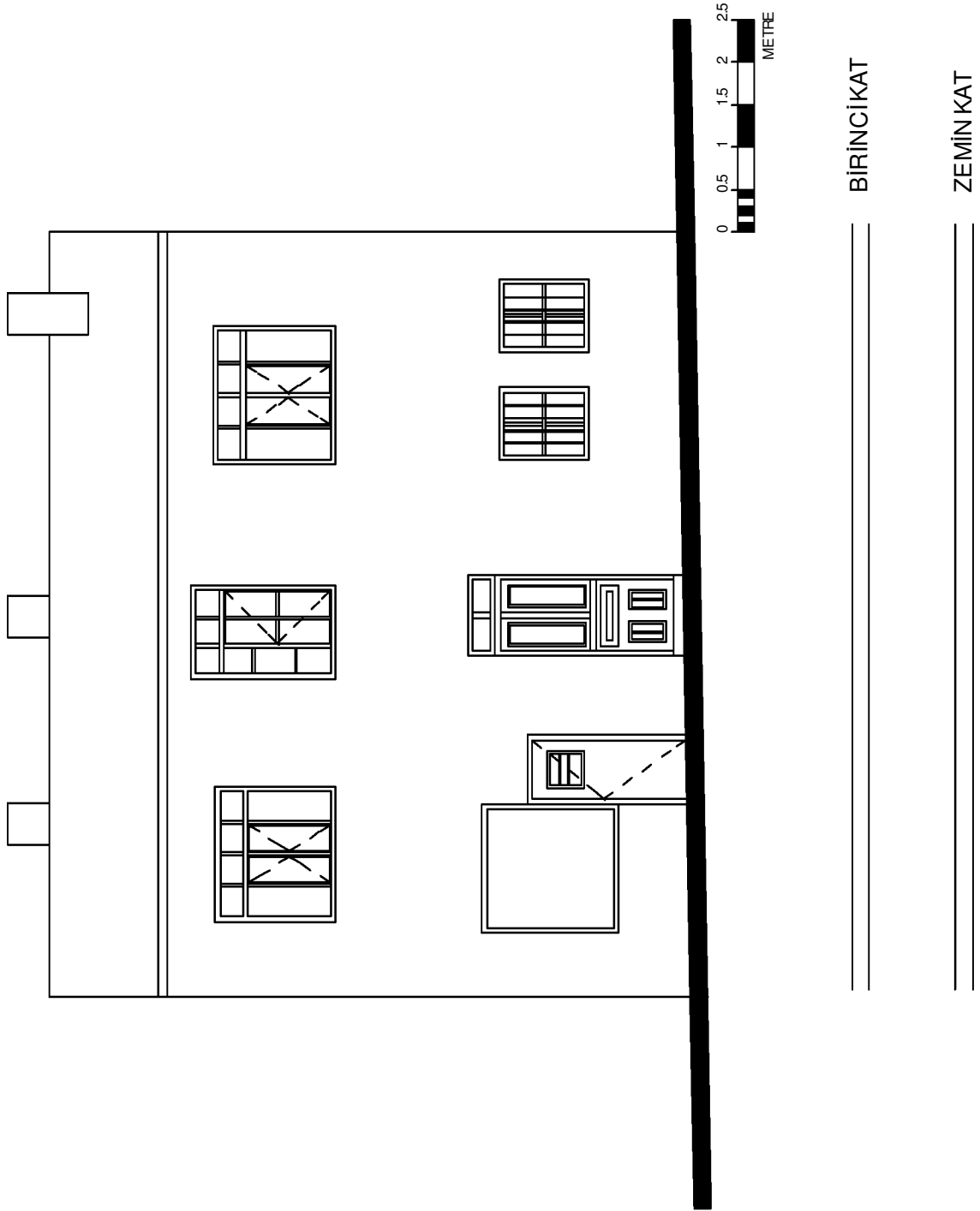
İçerisine girme imkanı bulunan evlerde Türk evi plan şemalarından iç sofalı plan şemasının uygulandığı görülmüştür.Evlerin giriş katında çeşitli hizmet birimleri ve odalar bulunurken, üst katlar da sofa ve odaların bulunduğu gözlenmiştir.Üst katlarda bulunan çıkmalarda kullanım alanını genişletirken, üst katın dışa açılımlında önemli bir görevi üstlenmiştir.Bozüyük evlerinde görülen tek ve çift çıkmalar konsollarla, konsol

kirişlerle, ve kolonlarla taşınmış, konsollar da ahşap malzemenin kullanıldığı görülmüştür.

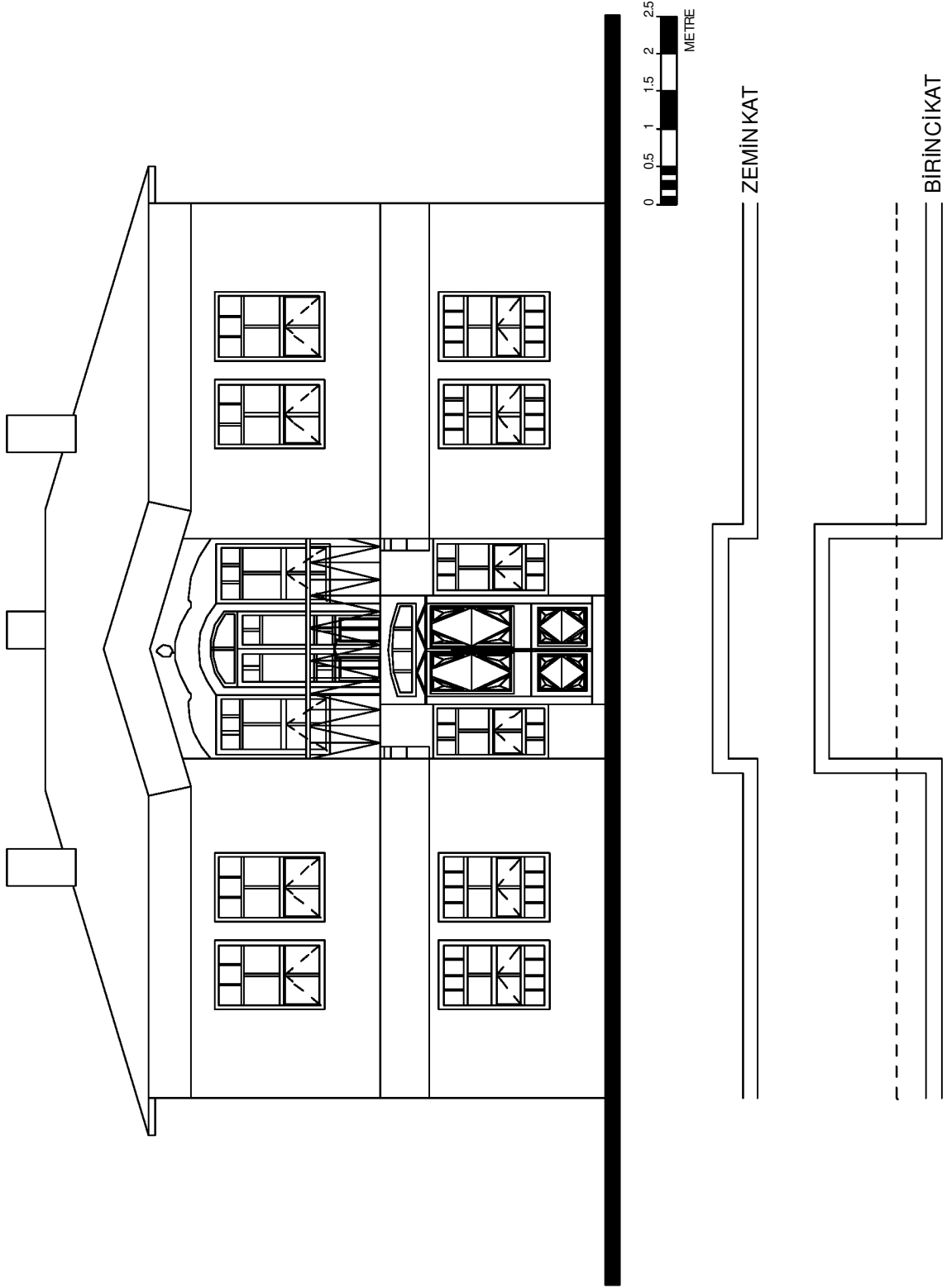
Bozüyük'teki sivil mimari örnekleri XX. yüzyılın başından itibaren değişikliklere uğramış, tezimde incelemeye çalıştığım örnekler dışında yok olmuşlardır. Bu değişim kaçınılmaz olmakla birlikte ayakta kalan evlerin korunması da kültürün gelecek kuşaklara aktarımı açısından önem taşımaktadır. Anadolu'da tarihi kent dokusuna sahip diğer örneklerdeki gibi Bozüyük kent merkezinde bulunan evler de çeşitli kültürel ve ticari faaliyetlerde kullanılarak yaşatılabilir. Bunun için gerekli koruma ve restorasyon kararlarının alınarak uygulamaya geçirilmesi, evlerin yıkılarak yok olmasına engel olunması açısından büyük bir önem taşımaktadır.

EKLER**Sayfa**

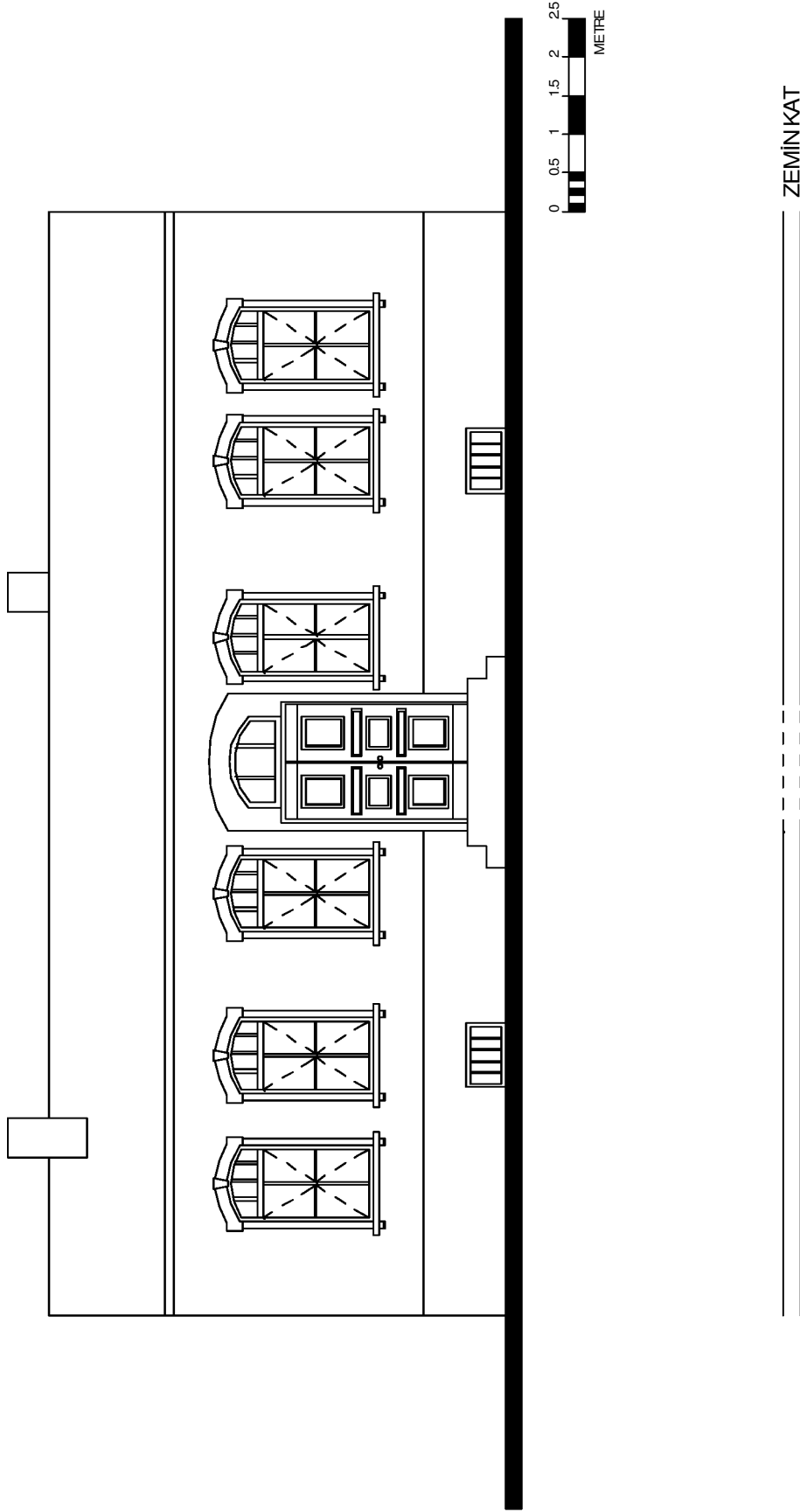
Ek 1: Şekiller.....	53
Ek 2: Resimler.....	69

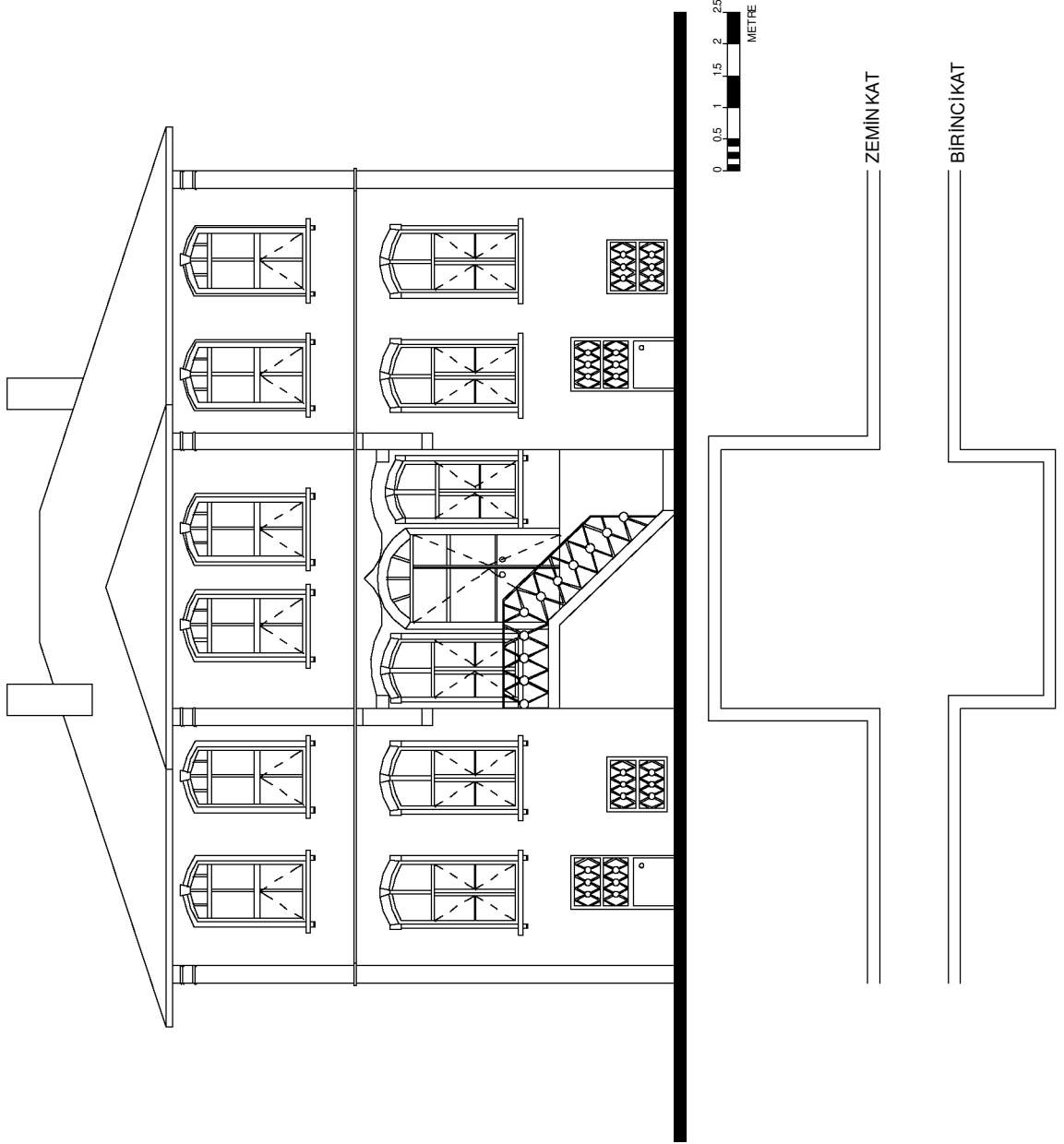
ŞEKİL 1: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 15

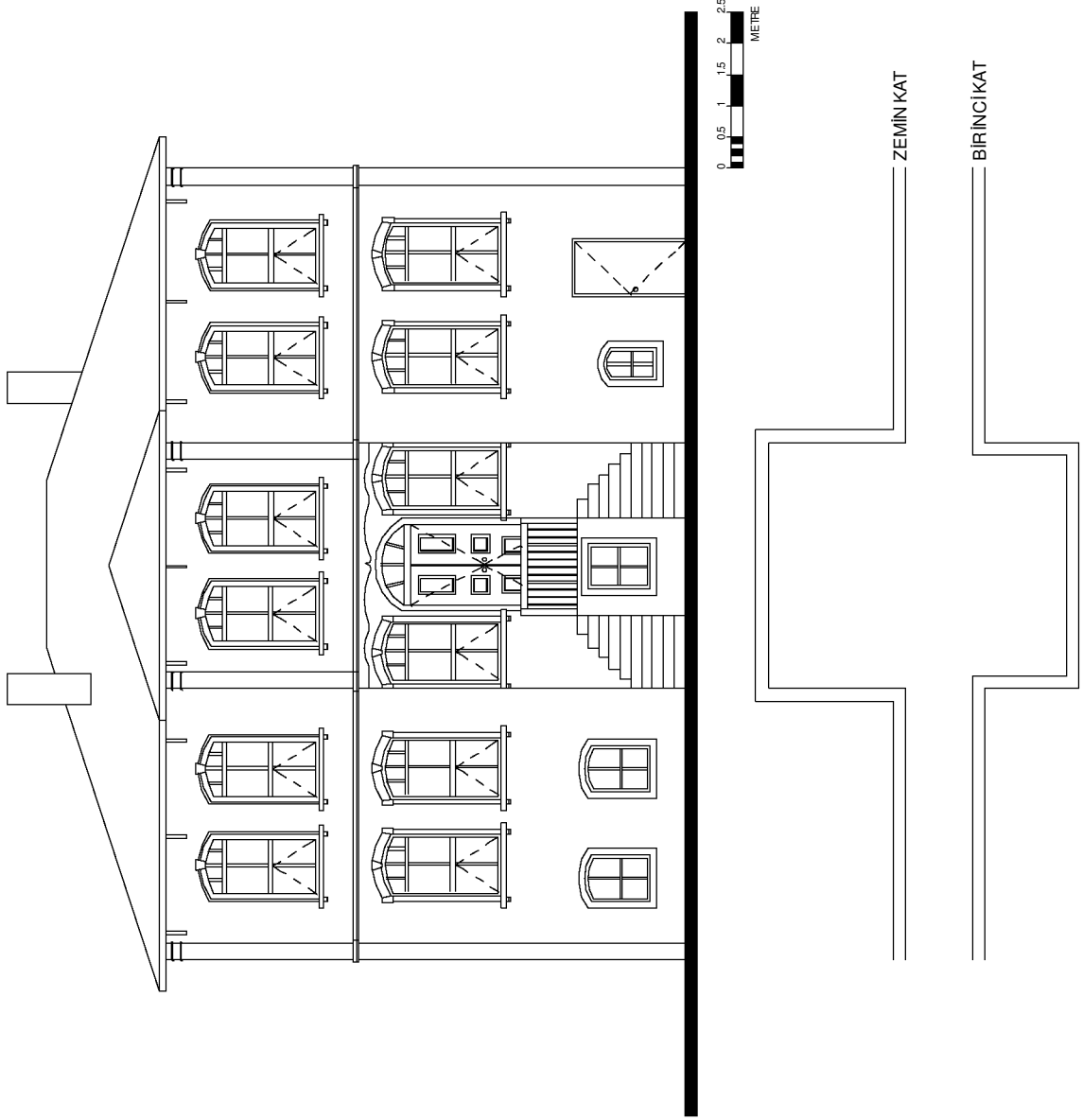
ŞEKİL 2: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No:12

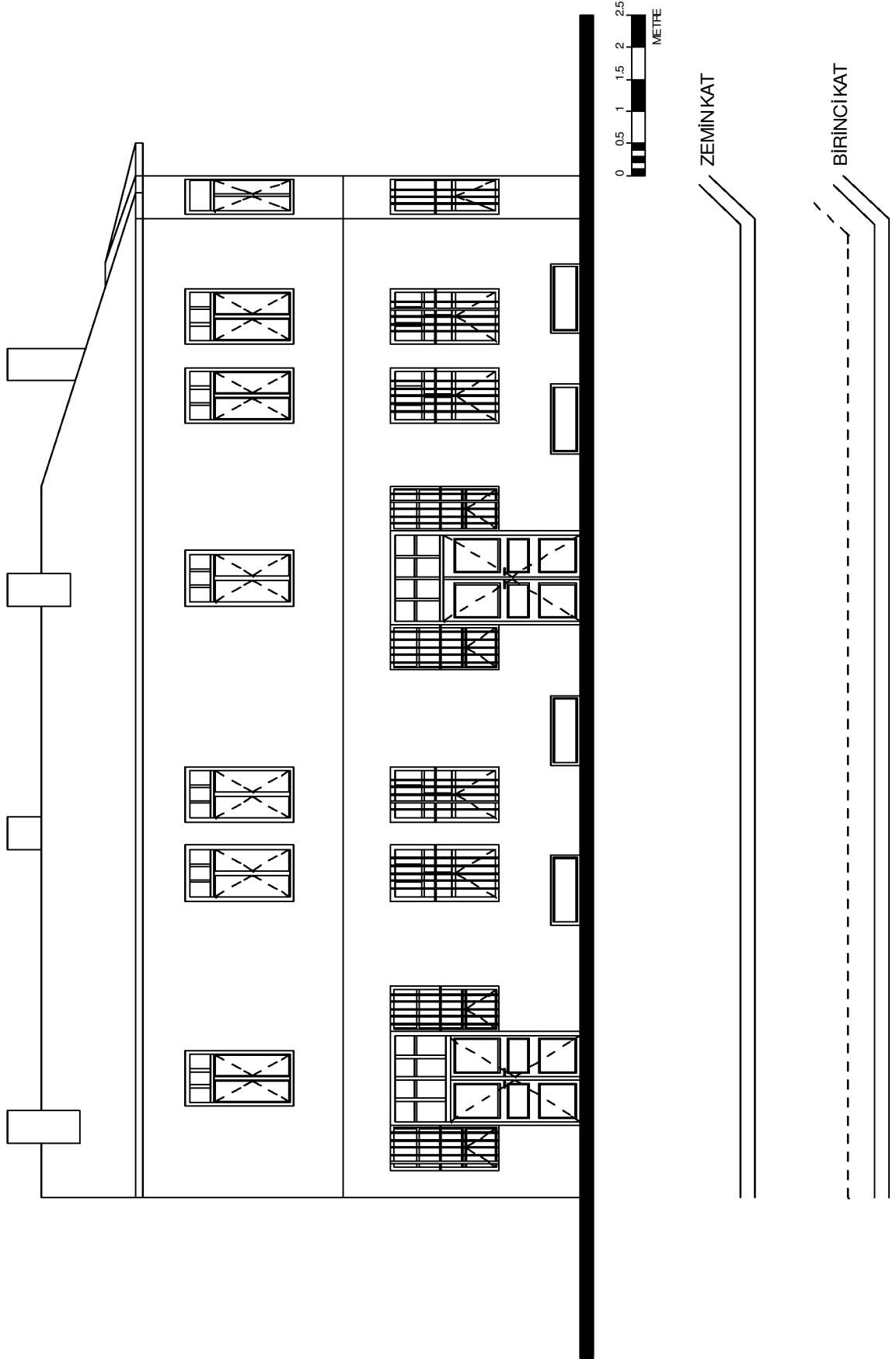
ŞEKİL 3: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ağalar Sok No: 40

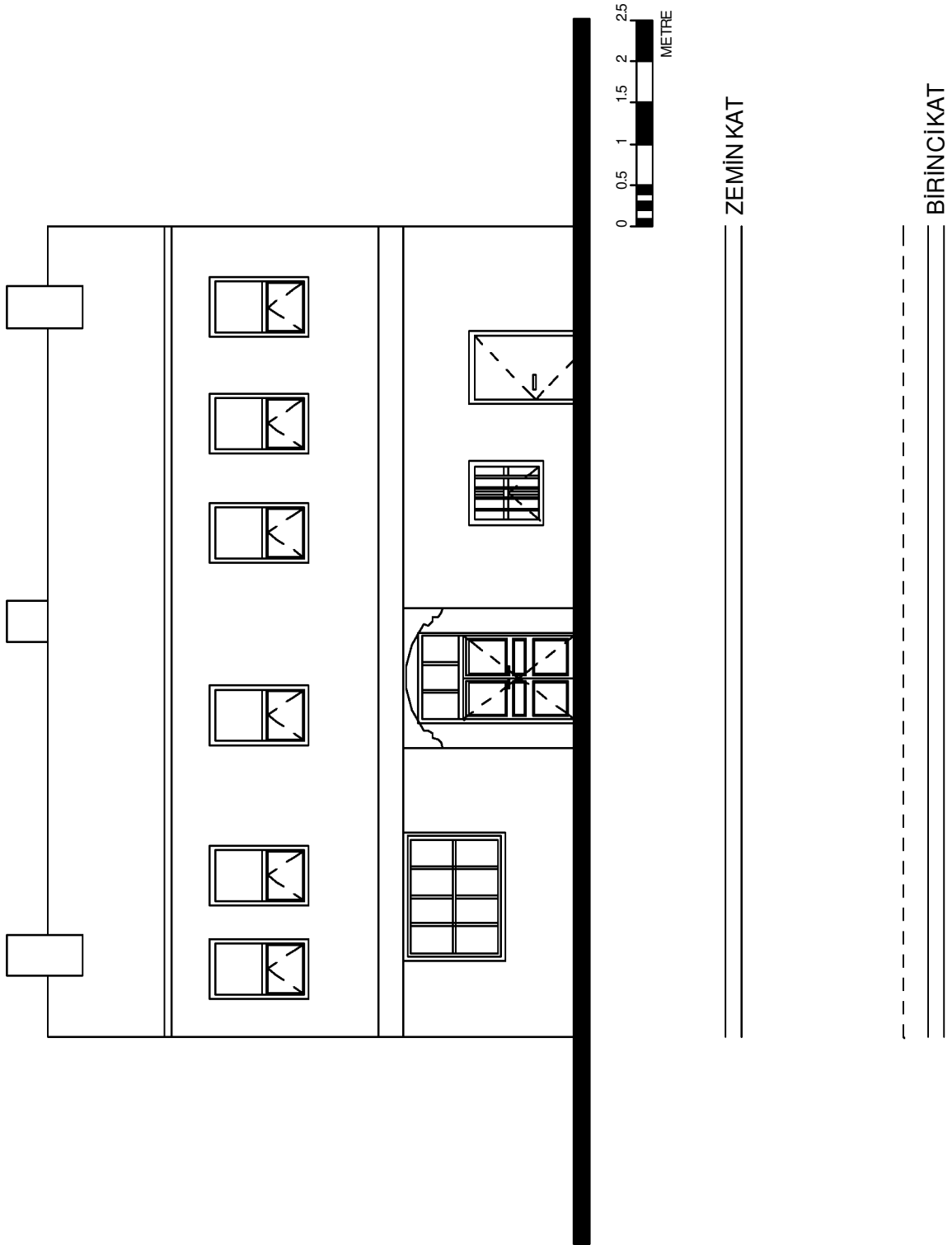
ŞEKİL 4: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45

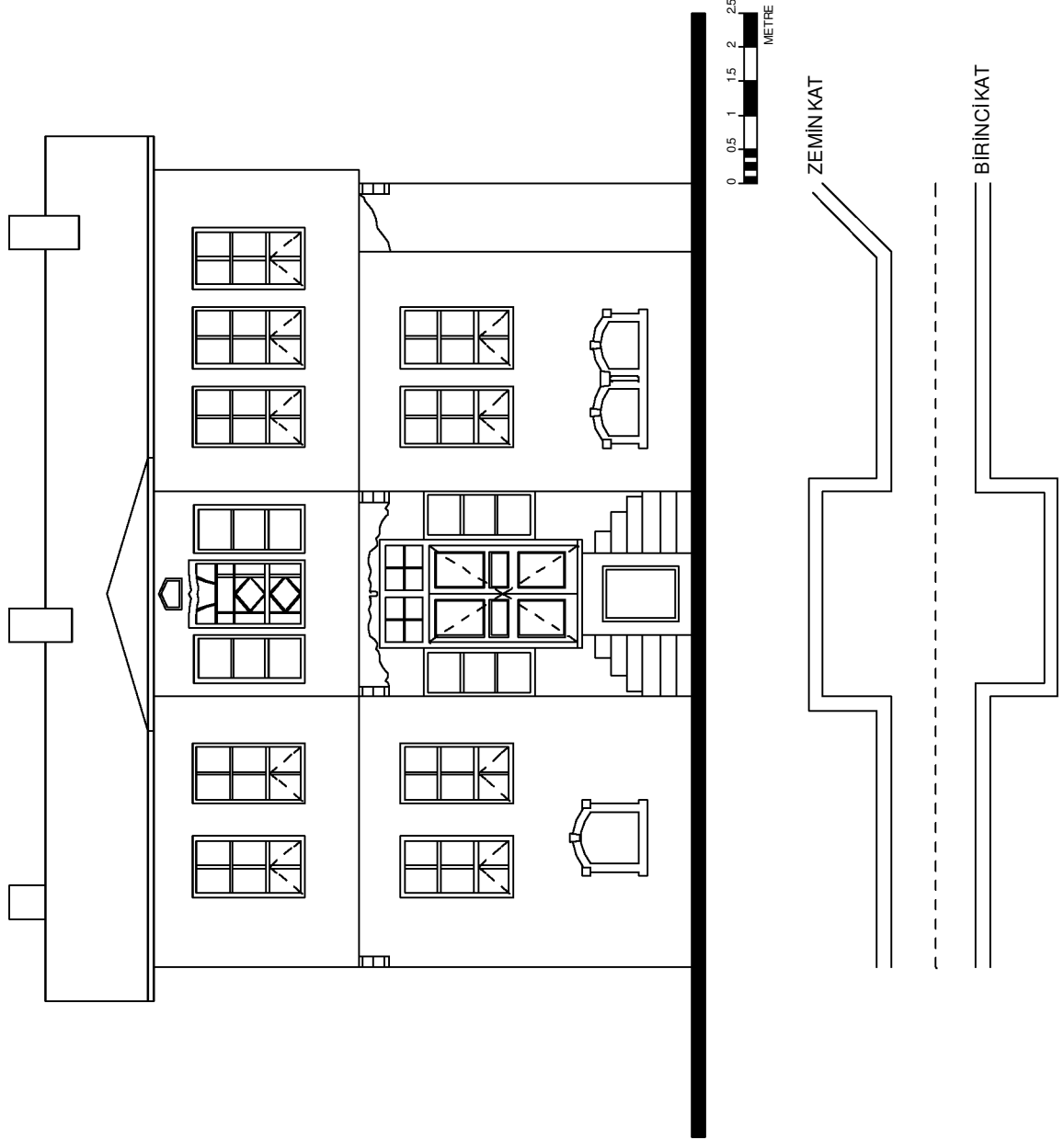
ŞEKİL 5: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 43

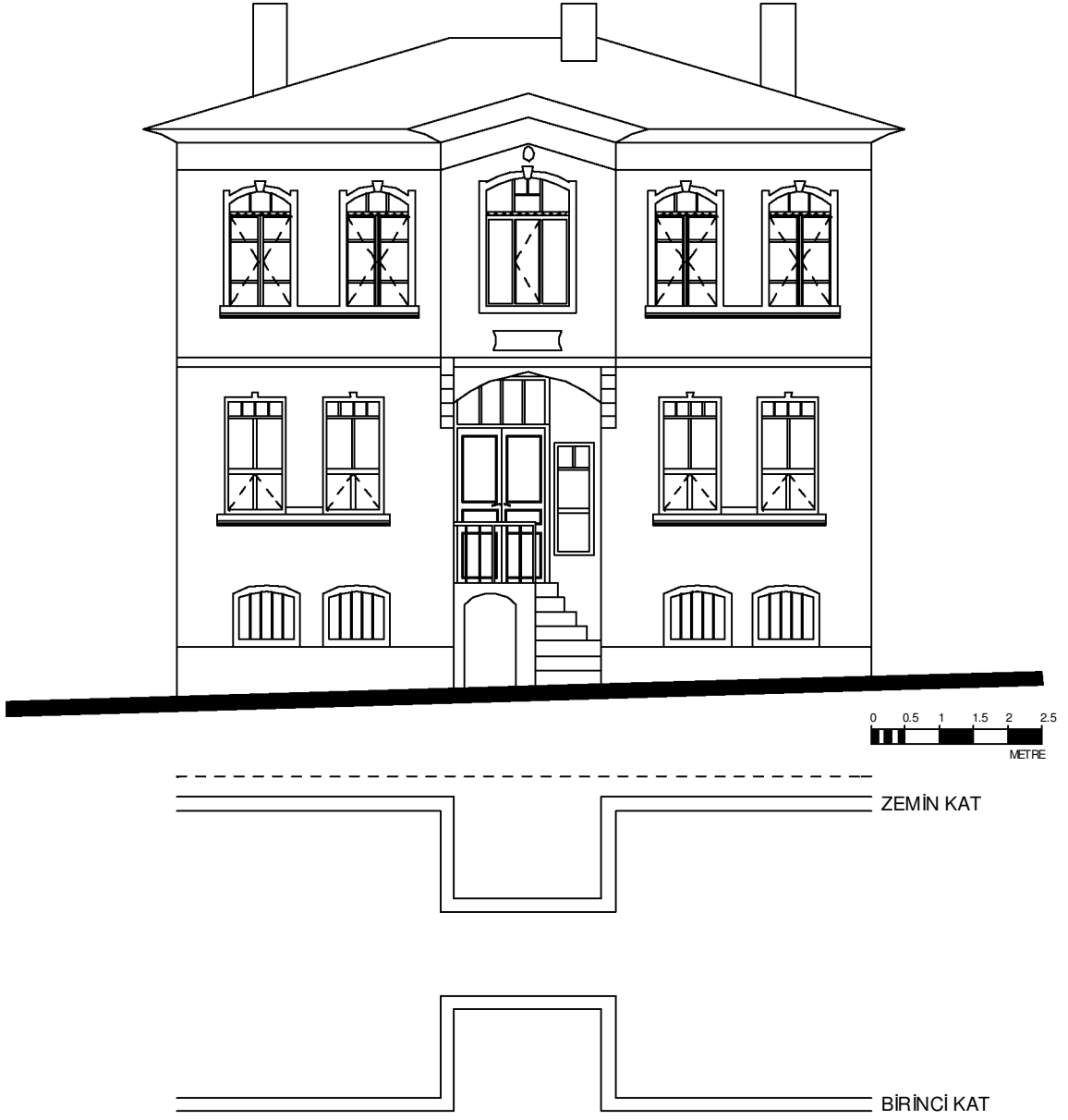
ŞEKİL 6: Bozüyük- Yeni Mah. Mektep Cad. No: 5

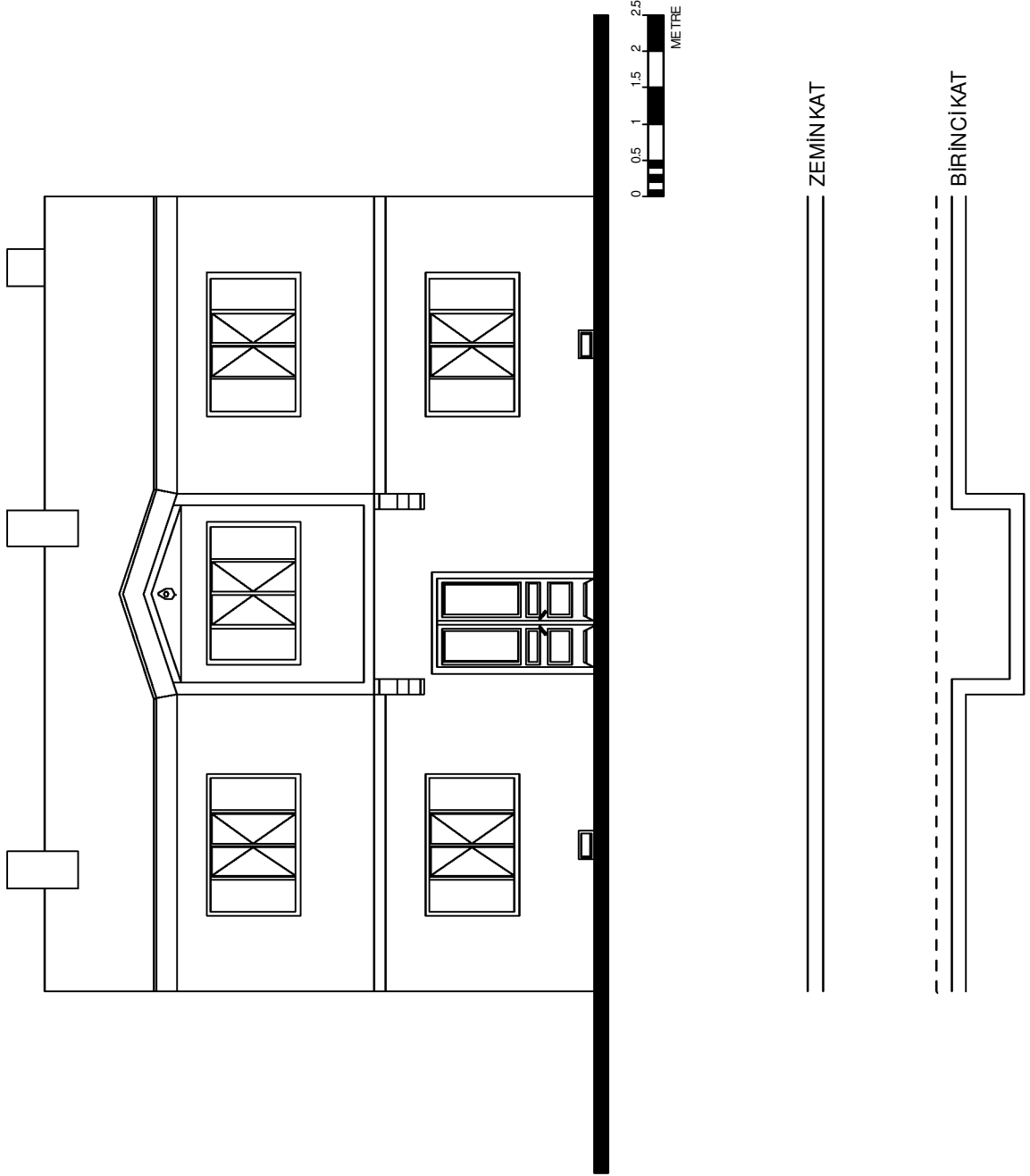
ŞEKİL 7: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Keşşaf Sok. No: 5

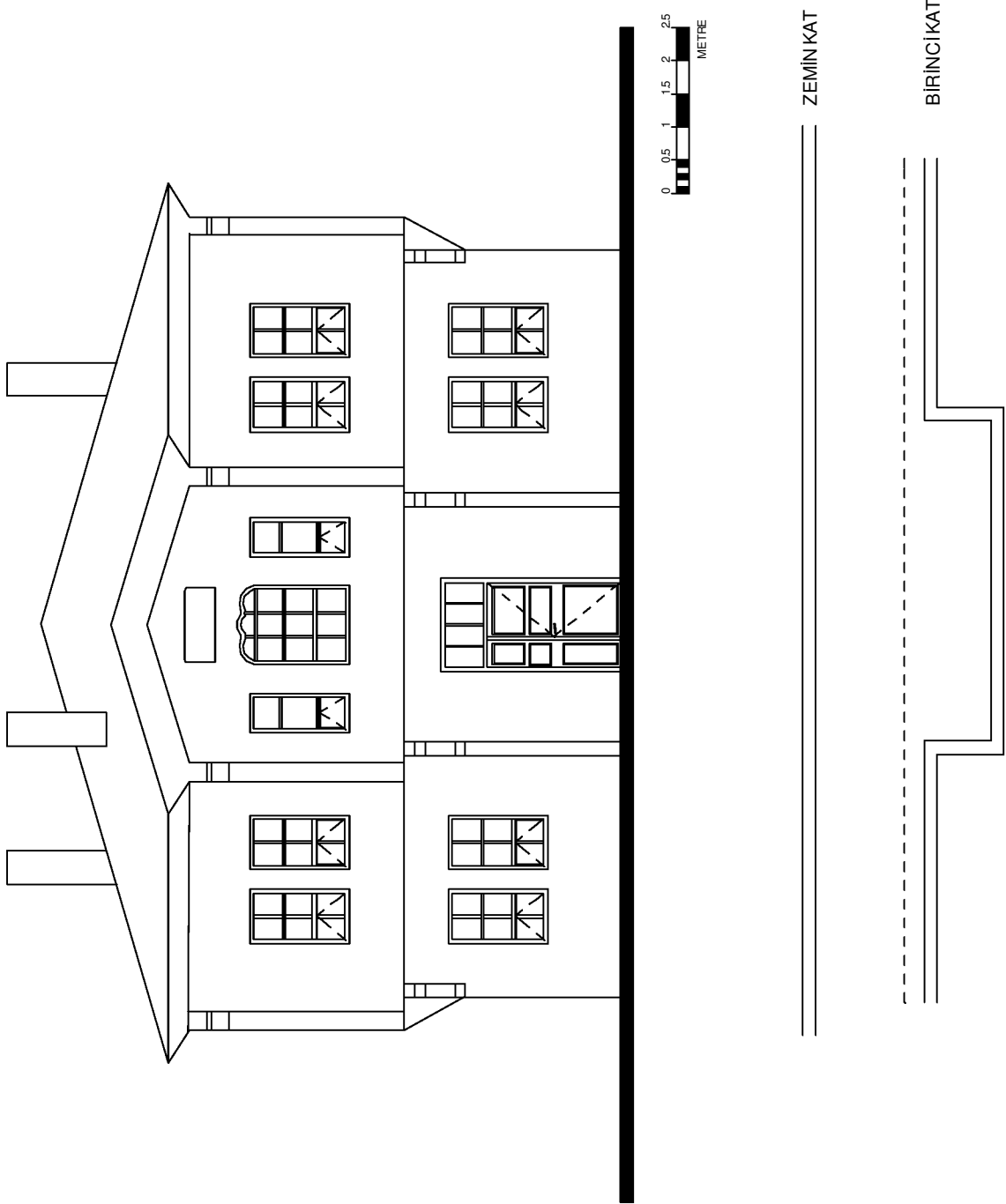
ŞEKİL 8: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ömerağa Çıkması No: 5

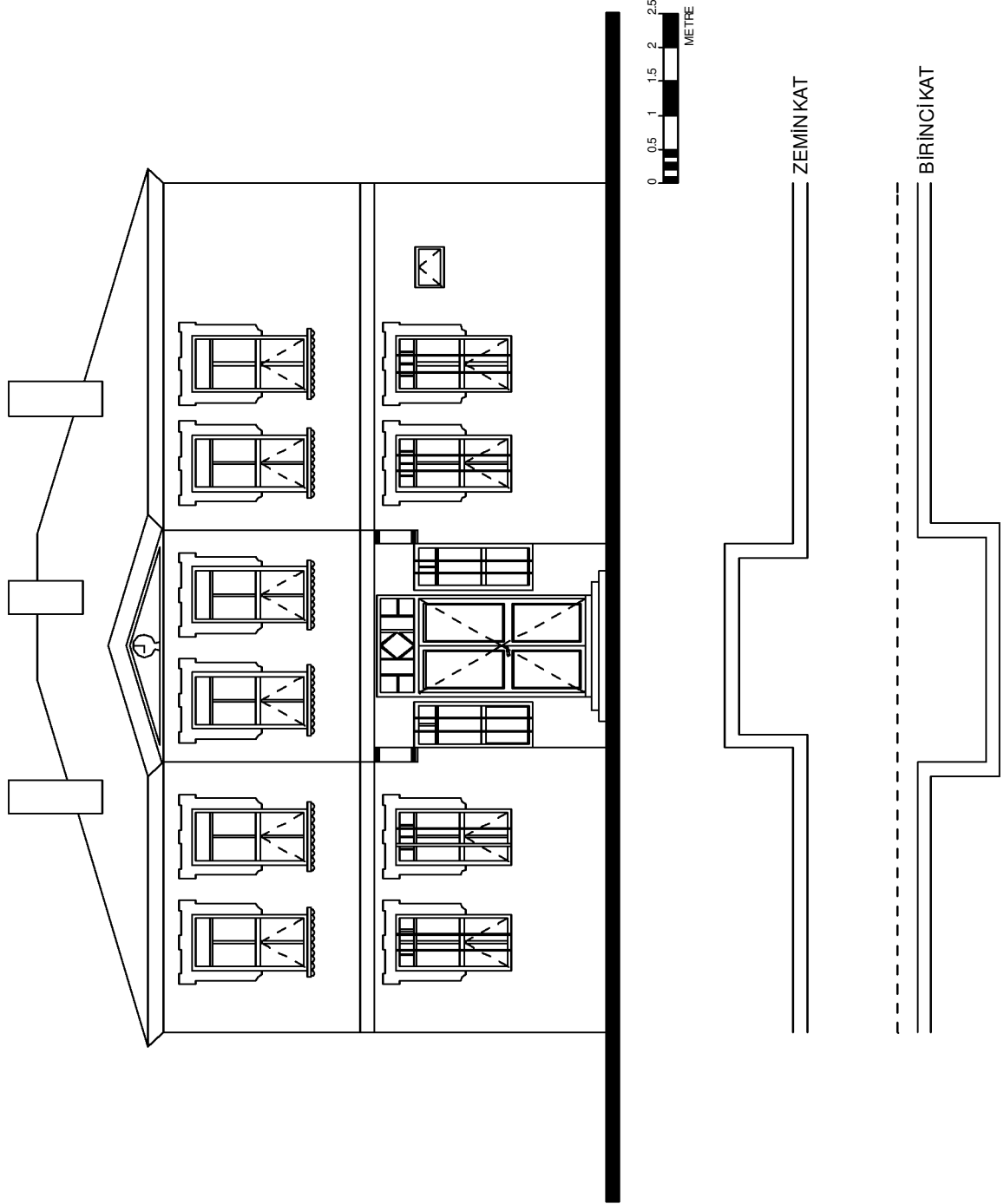
ŞEKİL 9: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 13

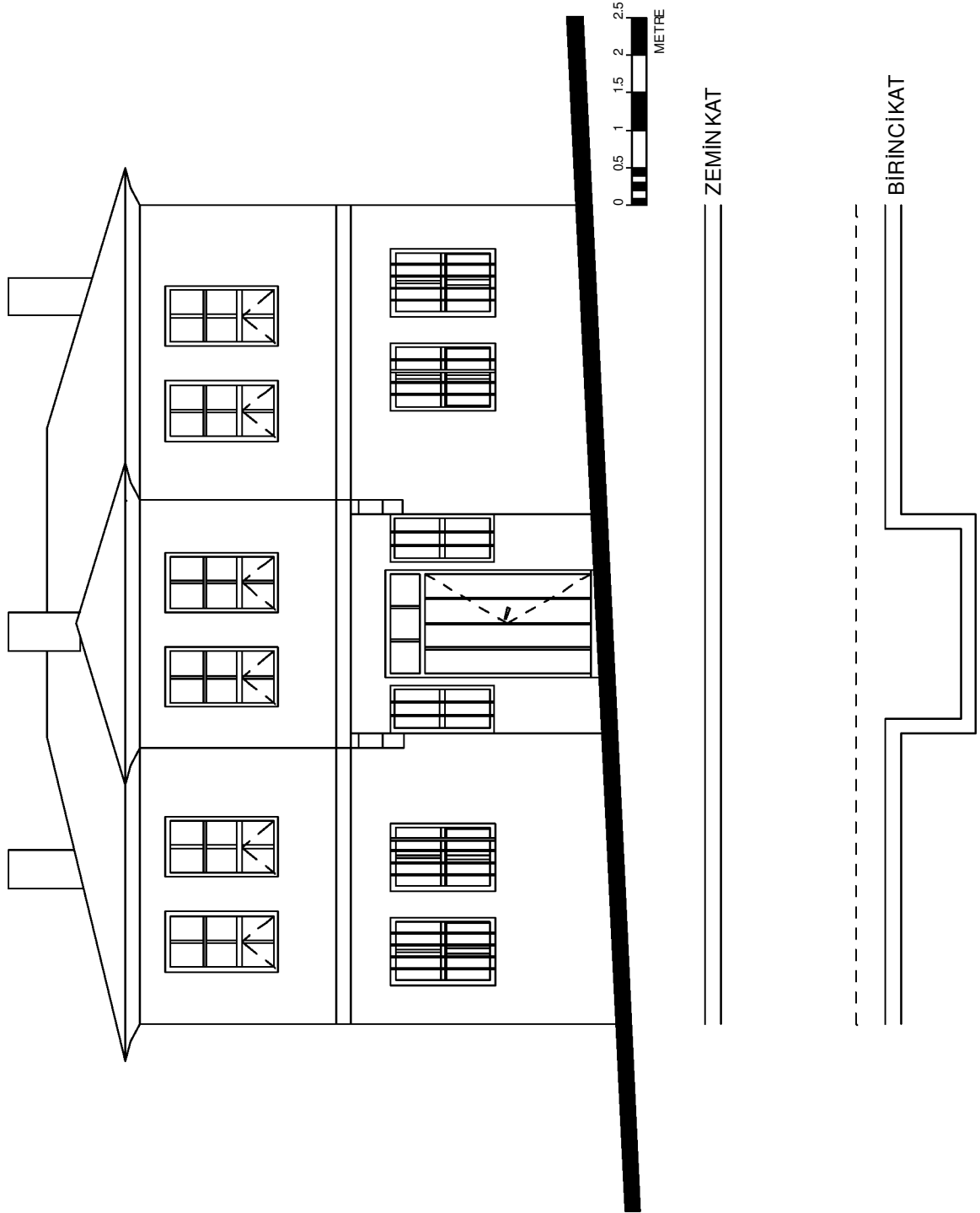
ŞEKİL 10: Bozüyük- Yeni Mah. Şevket Usta Sok. No: 24

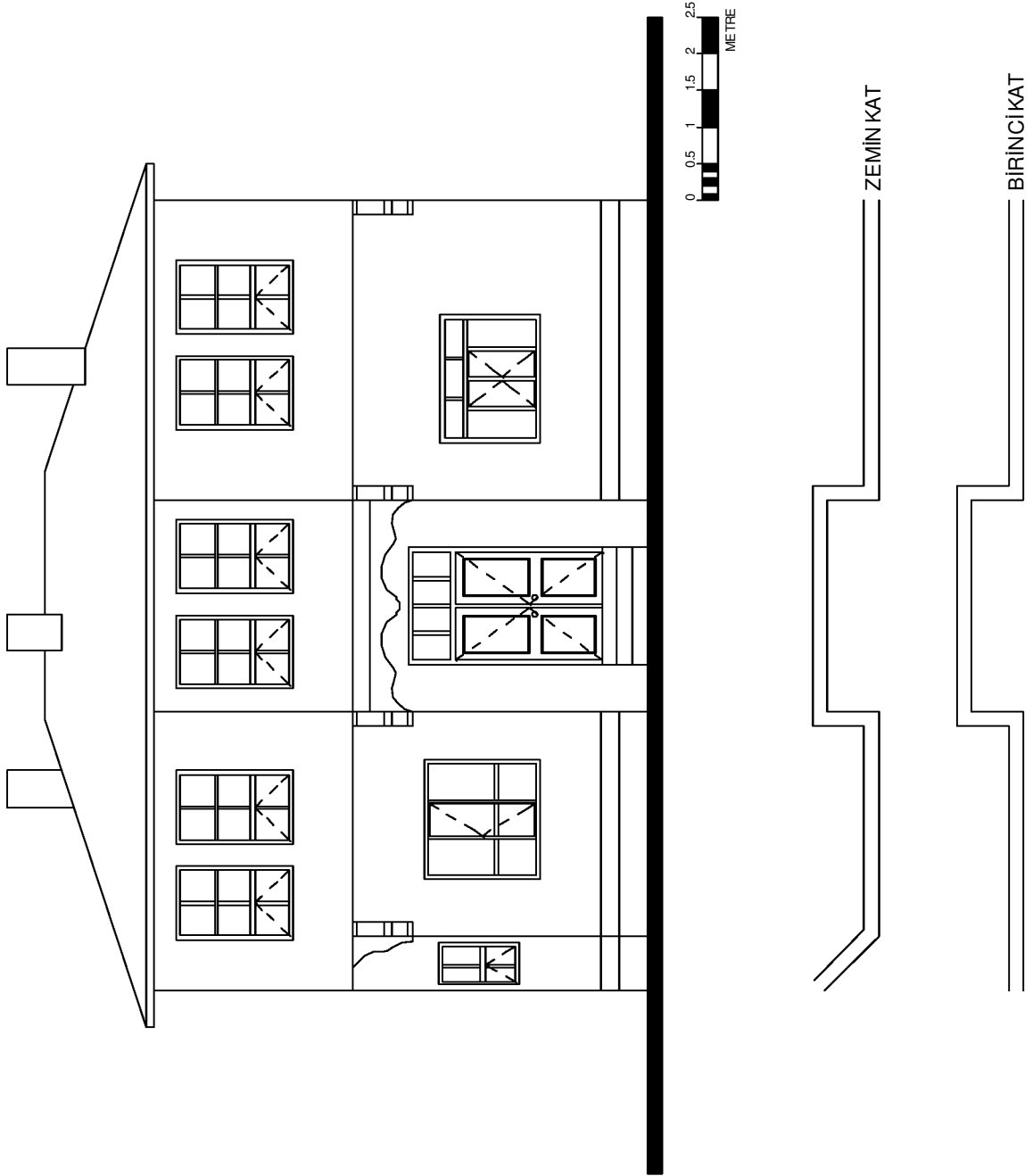
ŞEKİL 11: Bozüyük-Kasımpaşa Mah. Aşçılar Sok. No: 23

ŞEKİL 12: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 21

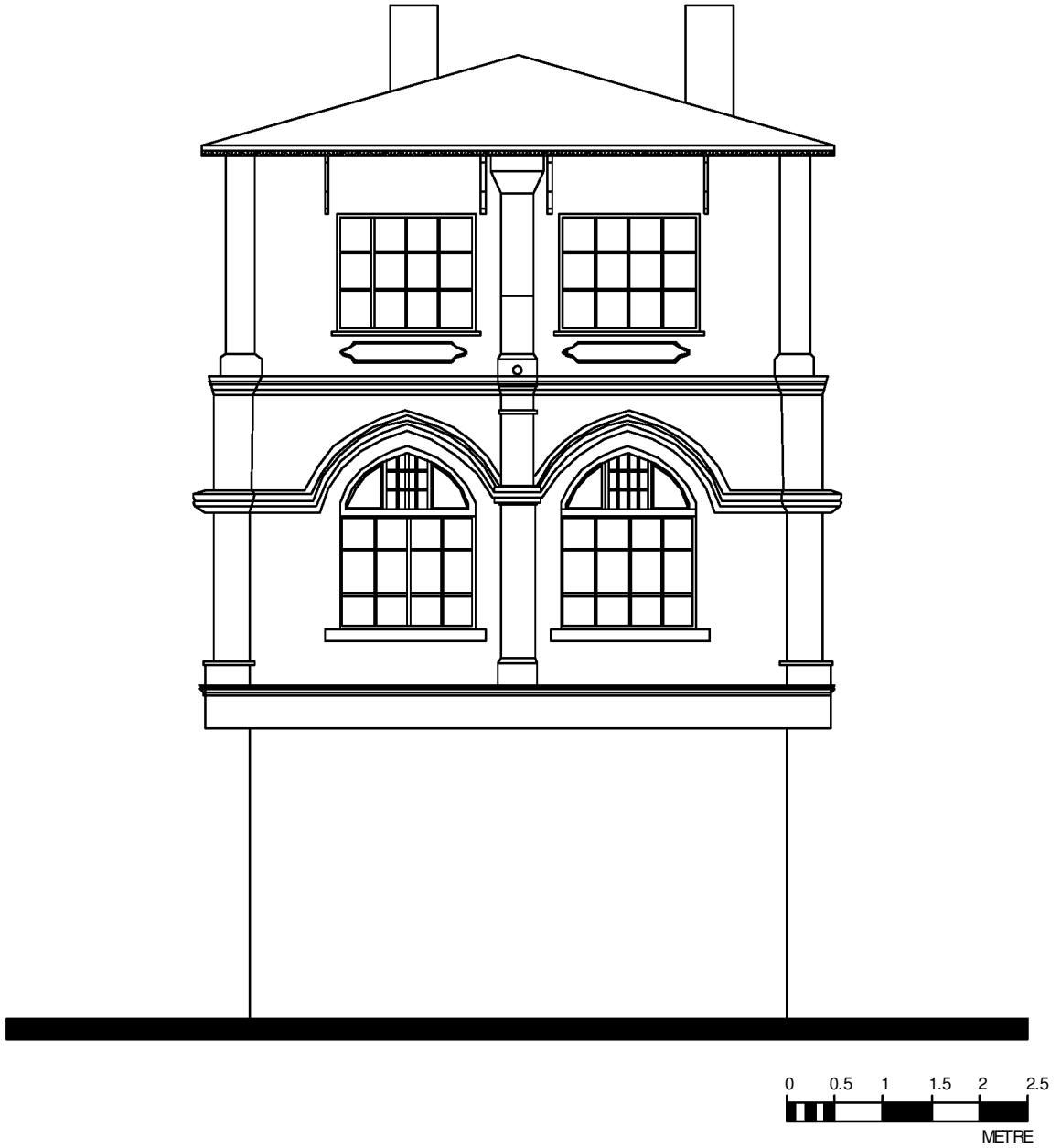
ŞEKİL 13: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Sögüt Cad. No: 33

ŞEKİL 14: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12

ŞEKİL 15: Çolak İbrahim Köşkü

————— ZEMİN KAT

————— BİRİNCİ KAT

ŞEKİL 16: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2

Resim 1: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No:12

Resim 2: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45

Resim 3: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 43

Resim 4: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2

Resim 5: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ömerağa Çıkması No: 5

Resim 6: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 15

Resim 7: Kasımpaşa Mah. Celiloğlu Sok. No:4

Resim 8: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No:12

Resim 9: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ağalar Sok No: 40

Resim 10: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45

Resim 11: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 43

Resim 12: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Gazi Dervişler Sok. No:6

Resim 13: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hacı İbrahim Sok. No: 2

Resim 14: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Gazi Dervişler Sok. No:12

Resim 15: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 29

Resim 16: Bozüyük- Yeni Mah. Süleyman Bey Cad. No: 31

Resim 17: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çakır Çavuş Sok. No:3

Resim 18: Kasımpaşa Mah. Celiloğlu Sok. No: 7

Resim 19: Bozüyük- Yeni Mah. Mektep Cad. No: 5

Resim 20: Kasımpaşa Mah. Ayaz Sok. No: 7

Resim 21: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Keşaf Sok. No: 5

Resim 22: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 6

Resim 23: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Balçılar Sok. No: 2

Resim 24: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 19

Resim 25: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 13

Resim 26: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Eminağa Cad. No: 6

Resim 27: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 36

Resim 28: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Ömerağa Çıkması No: 5

Resim 29: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 13

Resim 30: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. No: 21

Resim 31: Bozüyük- Yeni Mah. Şevket Usta Sok. No: 24

Resim 32: Bozüyük-Kasımpaşa Mah. Aşçılar Sok. No: 23

Resim 33: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 21

Resim 34: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 33

Resim 35: Bozüyük- Çarşı Mah. Kaşif Hoca Sok. No:7

Resim 36: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Dr. İsmet Bey Cad. No: 15

Resim 37: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Terakki Cad. No: 15

Resim 38: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12

Resim 39: Kasımpaşa Mah. Ayaz Sok No:15

Resim 40: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Söğüt Cad. No: 34

Resim 41: Bozüyük-Kasımpaşa Mah. Aşçılar Sok. No: 34

Resim 42: Çolak İbrahim Köşkü

Resim 43: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Zübeyde Hanım Cad. No: 2

Resim 44: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2

Resim 45: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 43

Resim 46: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Hamam Sok. No: 2

Resim 47: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12

Resim 48: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Nalbantlar Sok. No:12

Resim 49: Bozüyük- Kasımpaşa Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 21

Resim 50: Bozüyük- Yeni Mah. Çolak İbrahim Bey Cad. No: 45

Resim 51: Bozüyük Kereste Fabrikası

Resim 52: Bozüyük Kereste Fabrikası¹⁰⁵

¹⁰⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 100

Resim 53: Bozüyük Kereste Fabrikası

Resim 54: Bozüyük Genel Görünüş

KAYNAKÇA

Altınsapan, E. **Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Sonuçları**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.

Arı, K. A. **Türk Kenti**. İstanbul: Yem Yayın, 1998.

Bakır, B. “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Sivil Mimarinin Etkinliği”, **Türkler Ansiklopedisi C. XV**. Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Battalgazi Pamir A. ve Yücel A., Osmaneli’nde Sosyo-Ekonomik Değişimlerin Konut Tipolojisine Etkileri, **İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi, C. 4, S.2**, İstanbul: 2005.

Bektaş, C. **Türk Evi**. İstanbul: Yapı Kredi yayınları, 1996.

Bertram, C. “Türk Tahayyülünde Osmanlı Evi”, **Türkler Ansiklopedisi C.XI**. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

“Bilecik”, **Yurt Ansiklopedisi, C. 2**. İstanbul:Anadolu Yayıncılık, 1982.

Cansever, T. “Türk Evinin Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi C. XII**. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Çelebioğlu, G., **Pazaryeri’nde Tarihi Türk Evlerinin Cephe Örnekleri**, Eskişehir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Çelik, T. **Bilecik Kültür Envanteri**. Bilecik: Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2006.

Doğru, H. **XVI. YY’da Eskişehir ve Sultanönü Sancağı**. İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992.

_____. **XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı.**
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları.

_____. **Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı.** İstanbul:
Eren Yayıncılık, 1990.

Efe, A. **Eskişehir Demiryolu.** Eskişehir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Eldem, Hakkı S. **Türk Evi Osmanlı Dönemi I.** İstanbul: Ali Rıza Baskan Güzel
Sanatlar Matbaası, 1984.

Emecen, F. “Bilecik”, **D.V.İ.A.** İstanbul:Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

Faroqhi, S. **Osmanlı’da Kentler ve Kentliler.** Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Gerengi, A. **Bilecik’te Türk Dönemi Hanları.** Eskişehir: Yayınlanmamış Yüksek
Lisans Tezi, 2004.

İpekoğlu B. A. “Eskişehir-Tarihi Sit Alanı Paşa, Orta, Akcamii Mahalleleri Koruma ve
Geliştirme Planı Tespit Çalışmalarının Yöntem ve Sonuçları” **Türk Etnografya
Dergisi Sayı XVIII.** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve
Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1988.

Katip Çelebi. **Cihannüma.** İstanbul: 1144 (1732-33)

Kuban, D. **Türk “Hayat” ı Evi.** İstanbul: Eren Yayıncılık,1995.

Küçükerman, Ö. **Türk Evi.** İstanbul: Promar Basım Yayın Sanayii, 1996.

Mumcu, A. **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
Yayınları, 2006.

- Naima, **Naima Tarihi, C.III.** Çeviren: Z. Danışman, İstanbul: 1967-69.
- Ödekan, A. “Konut” **Türkiye Tarih, Osmanlı Devleti (1600-1908) C.III.** İstanbul, 1995.
- Önder, M. **Atatürk’ün Yurt Gezileri.** Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1975.
- Özkan, A. **A’dan Z’ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi, C 2.** İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2005.
- Özüdoğru, Ş. **Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar Evlerinin Cephe Örnekleri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Özüdoğru, Ş. ve Ünügür, A. **Bozüyük Kasımpaşa Camii.** Eskişehir: Sakarya Gazetecilik ve Matbaacılık Tic. A.Ş.,1997.
- Sönmez, N. **Eskişehir’de Odunpazarı Tarihi Yerleşiminin Fiziksel Gelişimi ve Geleneksel Konut Dokusunda Dizgesel Çözümler.** İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi S.B.E. Doktora Tezi, 1984.
- Sözen, M. **Türklerde Ev Kültürü.** İstanbul: Doğan Kitap, 2001.
- Şahin, G. ve Delil, H. **Bozüyük Tarihi.** Bozüyük: Yayınlanmamış Kitap, 2005.
- Vanlı Ş. **Mimariden Konuşmak. Bilinmek İstenmeyen 20. YY Türk Mimarlığı Eleştirel Bakış, Türk Mimarlığında Konular açısından Bakmak ve Bitirirken, C.3 .** Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, 2006.
- Yılmaz, K. **Geçmişten Günümüze Bozüyük.** Bozüyük: Mert Basın Yayın, 2004.
- Hüseyin G. Yurdaydın. **Matrakçı Nasuh.** Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,1963.

Yürekli, H. ve Yürekli, F., **Türk Evi Gözlemler Yorumlar**. İstanbul: Yapı Yayın,
2005.